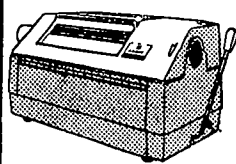

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 28 NOVEMBER 1962 - No. 2365

Focoop M 120: snel een copie!

Snel een copie: een echte fotocopie.

Op de Focoop M 120 lichtecht, rechtsgeldig en houdbaar.

Vraagt uitvoerige inlichtingen aan

A · B · DICK HOLLAND N.V.

OUDENOORD 111/117 - UTRECHT
TEL. 030-22441. POSTBUS 184

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Adviezen
bij de keuze
van
beleggingen
en het sluiten
van alle
verzekeringen

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Vestigingen in detailhandel: opmars der filiaalbedrijven

De nevenstaande tabel geeft enig inzicht in het beloop van de vestigingsaantallen in de detailhandel in de afgelopen 12 jaren. In totaal gezien valt een geringe toename van het aantal verkooppunten te constateren, nl. met ca. 2 pCt. T.o.v. een bevolkingsgroei van 10 mln. tot 11,7 mln. (d.w.z. met 17 pCt.) betekent dit een relatieve teruggang. Hierbij moet worden aangetekend, dat de toename dan nog grotendeels veroorzaakt wordt door de ambachts-handel doordat bestaande ambachtelijke ondernemingen zich met de detailhandel zijn gaan bezig houden: de schilder is verf gaan verkopen en de timmerman heeft een houthandel ingericht. Ook voor de loodgieter, de smid en de elektriciën vormt de detailhandel een aantrekkelijke mogelijkheid om de veel moeizamer verkregen ambachtelijke inkomsten uit te breiden. Van de ca. 120.000 ambachtelijke ondernemers oefenen aldus ca. 80.000 enigerlei vorm van detailhandel uit.

Opmerkelijk is de teruggang van het aantal ondernemingen met één vestiging met ca. 6.000, terwijl de filiaalbedrijven hun aantal vestigingen verdubbelden. De ruim 22.000 vestigingen van filiaalbedrijven behoren tot 7.000 ondernemingen. Hiervan worden 240 ondernemingen met ruim 4.400 filialen tot het grootwinkelbedrijf gerekend en 211 ondernemingen met 1.320 filialen tot de verbruikerscoöperaties. Er blijven derhalve ruim 6.500 ondernemingen met ca. 16.000 vestigingen over om aan te tonen, dat ook het midden- en kleinbedrijf zijn aandeel in de filiaalvorming heeft. Hiervan hebben in een snel aflopende reeks ca. 5.200 zaken één filiaal, ruim 850 twee filialen en 250 drie filialen, enz.

De indruk bestaat, dat de laatste jaren de filiaalvorming minder toeneemt en het accent meer op vergroting van de winkelruimte en omzetcapaciteit per vestiging valt.

Bij een sectorsgewijze beschouwing is het duidelijke

concentratieverschijnsel in de levensmiddelenhandel wel de meest spectaculaire ontwikkeling. Het consumenten-gemiddelde per verkooppunt steeg in twaalf jaar tijds met ca. 35 pCt. Deze groep omvat de kruideniers, bakkers, slagers, de detailhandel in melk en zuivel, aardappelen-groenten en fruit, vis en de poeliers. Bij de aardappelen-groenten, fruit en vis is de ambulante handel inbegrepen. De teruggang van de enkelvoudige ondernemingen is het

meest rigoureuze bij de bakkers incl. de broodsliters, nl. van 14.139 in 1950 tot 10.704 in 1962: een daling met ca. 25 pCt. Alleen bij de poeliers is in deze groep een toename vast te stellen: van 430 tot 600.

De daling in de sector *genotmiddelen* blijkt hoofdzakelijk te wijten aan een registratief-technische oorzaak door de afvoering van de café-slijters, die minder dan 1.000 liter gedistilleerd per jaar verkopen als slijters.

De uitbreiding van het distributie-apparaat op het terrein van de *woninginrichting en technische huisraad* vindt een geredelijke verklaring in de welvaartsstijging en het sterk vergrote assortiment van gebruiksgoederen. De toeneming van de reeds genoemde ambachtshandel speelt hierbij ook een rol.

In de groep *vervoermiddelen* is de autohandel niet opgenomen. De teruggang is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van het aantal rijwielzaken.

De groep *sport en reizen* (detailhandel in sportartikelen, reisartikelen, lederwaren, vuurwapenen, dieren en hengelsportartikelen) groeide opmerkelijk. De „doe het zelf?” sector omvat de verkoop van verf en glas, behangsel-papier, hout en houtwaren, leder en schoenfourituren. De voornaamste branches onder het hoofd „diversen” zijn: brandstoffen, bloemen en planten en tweedehands goederen.

Leiden.

J. G. CRABBENDAM.

	1950		1962	
	I Ondernem. met één vestiging	II Filiaalbedr. incl. aant. filialen	I Ondernem. met één vestiging	II Filiaalbedr. incl. aant. filialen
Levensmiddelen	80.697	4.761	67.494	8.512
Genotmiddelen	18.865	1.308	18.040	1.632
Textiel en schoeisel	19.536	2.708	19.010	4.802
Woninginrichting en huisraad	8.299	624	10.593	1.295
Technisch huisraad	11.364	500	14.400	1.311
Boeken en kantoor- behoefte	2.824	222	3.092	586
Vervoermiddelen	10.514	203	9.701	561
Sport en reizen	1.301	122	1.872	295
Lichaamsverzorging	4.701	455	3.734	757
Goud, zilver, juwelen, optiek, fotografie	3.245	211	4.016	644
„Doe het zelf”	1.520	72	5.960	499
Diversen	15.331	455	14.326	1.217
Totaal	178.197	11.641	172.238	22.111
Totaal-generaal	190.000		194.000	

a) De vestigingen zijn alleen volgens hun hoofdbranche in de detailhandel geteld. In de totalen komen derhalve geen dubbelstellingen voor. Een kruidenier/melk- en zuivelhandelaar is of als kruidenier of als melk- en zuivelhandelaar geteld, maar niet in beide branches.
Ambachtelijke vestigingen, waarin op enigerlei wijze de detailhandel wordt uitgeoefend, bijv. loodgieter/detailhandel in sanitaire artikelen en schilder/detailhandel in verf, zijn in de telling opgenomen.
Bron: Centraal Registratiekantoor Detailhandel-Ambacht (een gemeenschappelijk orgaan van de hoofdbedrijfschappen Detailhandel en Ambachten), „Statistiek 10/62”.

INHOUD

Vestigingen in detailhandel: opmars der filiaalbedrijven, door J. G. Crabbendam.....	Blz. 1143	Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.....	Blz. 1153
Nieuwe loonpolitieke paden, door Dr. P. S. Pels..	1144	Ingezonden stuk:	
Herziening van de rechtsvorm der onderneming? (I), door M. Ruppert.....	1145	Bedrijfspensioenen en ondernemingspensioenen, door E. B. Veldkamp met een naschrift van L. S. Beuth.....	1155
De economische ontwikkeling van India, door Drs. N. Tiemstra.....	1148	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	1156
Europees Forum over Latijns-Amerika, door Dr. E. W. Meier.....	1151	Recente publikaties	1157

Nieuwe loonpolitieke paden

Pers, radio en televisie hebben in de afgelopen weken wel duidelijk doen blijken, dat aan de invoering van een nieuw loonsysteem in ons land een intensief overleg in en tussen de werkgevers- en werknemersorganisaties voorafgaat, gevolgd door een even intensief overleg tussen de regering en het georganiseerde bedrijfsleven.

De „loonpolitieke impasse”, die Dr. W. Hessel signaleerde ¹⁾, is tenslotte op 23 november 1962 doorbroken, toen de regering en de Stichting van den Arbeid tot volledige overeenstemming kwamen over het nieuwe systeem van loonvorming, dat per 1 januari 1963 zal worden ingevoerd.

Zowel dit overleg als het resultaat daarvan hebben duidelijk gemaakt, dat in het nieuwe systeem de regering geen „slaperig college van commissarissen” ²⁾ is en dat de samenwerking tussen regering en Stichting van den Arbeid geenszins is verbroken, zoals Prof. Dr. F. J. H. M. van der Ven veronderstelde ³⁾.

De hoofdlijnen van dit nieuwe loonsysteem, welke nog in een wettelijke voorziening — voorafgegaan door een wijziging van het B.B.A.-1945 — moeten worden neergelegd, komen in grote trekken overeen met die van het bekende S.-E.R.-advies ⁴⁾. Uitgangspunt daarvan, resp. de basis voor de contractsonderhandelingen en de interne coördinatie wordt gevormd door de jaarlijks door de S.-E.R. uit te brengen rapporten, waarin een aanduiding zal worden gegeven „omtrent de mogelijk geachte totale loonkostenstijging voor de naaste toekomst”.

Met de regering is overeengekomen dat, zoals in het S.-E.R.-advies is gesteld, deze aanduidingen, afhankelijk van de economische omstandigheden, „kunnen uitmonden in concrete stijgingspercentages, in meer globale aanduidingen of in minimum- en maximum-cijfers”.

Juist met het oog op het essentiële kenmerk van het nieuwe systeem, nl. dat de primaire verantwoordelijkheid voor de loonpolitiek en de uitvoering daarvan, ook wat betreft de daaraan verbonden beleidsaspecten, in eerste instantie door het georganiseerde bedrijfsleven, i.c. de Stichting van den Arbeid zelf gedragen dient te worden, heeft de regering ermee kunnen instemmen dat haar aanvankelijke voorwaarde ⁵⁾, nl. dat een overleg tussen regering en Stichting van den Arbeid over bedoeld S.-E.R.-rapport allereerst tot overeenstemming zou moeten leiden over de toelaatbare loonkostenontwikkeling voor de naaste toekomst, is komen te vervallen.

Hierbij is vooral in aanmerking genomen, dat voor een informeel overleg tussen regering en Stichting van den Arbeid altijd ruimte is en dat voorgeschreven regels daartoe overbodig zijn, temeer waar de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voor de loonpolitiek vooropgesteld dient te worden. Daarnaast behoudt de regering de mogelijkheid, indien de loonontwikkeling een gevaar zou opleveren voor het algemene economische beleid, een „loonpauze”

af te kondigen, zoals nader in het S.-E.R.-advies aangegeven.

Door het wegnemen van deze barricade werd de weg naar het experiment van de verantwoordelijke interne coördinatie — het centrale punt van het nieuwe systeem — vrijgemaakt.

Een tweede moeilijkheid bij het overleg met de regering was gelegen in punt 6 van de brief van de regering aan de Stichting van den Arbeid, met betrekking tot mogelijke onverbindend-verklaring door het College van Rijksbemiddelaars van bepalingen van door de Stichting van den Arbeid goedgekeurde collectieve contracten. Ten gevolge daarvan zouden door de Stichting van den Arbeid goedgekeurde contracten eerst na vier weken in werking kunnen treden, hetgeen een naar het oordeel van de Stichting van den Arbeid ongewenste doublure van toetsingswerkzaamheden zou betekenen. Een dergelijke preventieve controle zou voorts afbreuk doen aan de primaire verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voor de loonpolitiek. Aangezien het hier in feite een nietigverklaring van c.a.o.'s betreft op grond van het algemeen belang, zou een dergelijke ingreep, naar het oordeel van de regering, als een „ultimum remedium” moeten worden beschouwd.

Juist vanwege dit uitzonderlijke karakter van een dergelijke ingreep, alsmede het feit dat bij een zodanige nietigverklaring de parlementaire verantwoordelijkheid van de betrokken minister in het geding is, was de Stichting van den Arbeid van mening, dat alleen de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid tot een eventuele nietigverklaring van een c.a.o. zou mogen overgaan.

Teneinde de gewenste overeenstemming met het bedrijfsleven te verkrijgen, heeft de regering deze „roe” voor de betreffende minister in ontvangst willen nemen.

Daarbij werd overeengekomen, dat het College van Rijksbemiddelaars aan het georganiseerde bedrijfsleven een rood waarschuwingslicht zou voorhouden, wanneer het voornemens zou zijn de minister te adviseren tot een nietigverklaring over te gaan. Uiteraard zou de minister geheel vrijblijvend tegenover een dergelijk advies blijven.

Overigens dient bij dit „ultimum remedium” te worden bedacht, dat een nietigverklaring zich uiteraard sporadisch zal mogen voordoen, aangezien anders de grondslagen van het gehele systeem in het gedrang zouden komen.

Met deze wijzigingen ten aanzien van een tweetal kernpunten is een politiek verstandige beslissing genomen, waarmee ook de schijn is weggenomen, dat „langs een achterdeur” getracht zou zijn „de oude, thans nog geldende situatie te willen handhaven” ⁶⁾.

Vanzelfsprekend dienen in de komende weken nog verschillende technische problemen, verband houdende met de uitvoering in de praktijk, in nader overleg met de regering te worden besproken.

Door de genomen beslissing zal op 1 januari 1963 een nieuw loonsysteem worden geïntroduceerd, waarbij afscheid wordt genomen van vaak mathematisch ingewikkelde, en soms tot verwarring aanleiding gevende produktiviteitsberekeningen, waarbij de door het bedrijfsleven gewenste beleidsruimte zeer beperkt was.

⁶⁾ Prof. Dr. W. J. van de Woestijne in „E.-S.B.” van 21 november 1962.

¹⁾ In „E.-S.B.” van 14 november 1962.

²⁾ Prof. Dr. J. E. Andriessen in „E.-S.B.” van 1 augustus 1962.

³⁾ Zie „E.-S.B.” van 1 augustus 1962.

⁴⁾ Publikaties van de S.-E.R., 1962, no. 8.

⁵⁾ Zie punt 2 van de brief van de regering dd. 6 november 1962 aan de Stichting van den Arbeid.

Herziening van de rechtsvorm der onderneming?

(I)

In dit en in een volgend artikel zal op uitnodiging van de redactie aandacht worden geschonken aan enkele recente meningsuitingen over het vraagstuk van de structuur en de rechtsvorm der onderneming. Met name zullen de opmerkingen worden besproken, die „De Nederlandse Industrie”, het orgaan van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers¹⁾, heeft gemaakt over het rapport van een C.N.V.-commissie inzake de structuur en de rechtsvorm der onderneming²⁾. Voor een verantwoorde beschouwing over dit onderwerp lijkt het noodzakelijk te beginnen met een beknopte weergave van de conclusies der C.N.V.-commissie en van de daarop door „De Nederlandse Industrie” geëfende kritiek.

Het rapport der C.N.V.-commissie.

De C.N.V.-commissie bestond uit 35 leden: juristen, economen, theologen, sociologen en vakverenigingsbestuurders; functionarissen van ondernemingen en van werkgeversorganisaties namen als adviserend lid aan de beraadslagingen deel. De commissie besloot — na een algemene beschouwing aan het vraagstuk te hebben gewijd — een drietal studies over het probleem te laten maken en wel vanuit een sociaal-ethisch, een economisch en een juridisch gezichtspunt. Pas nadat deze drie studies gereed waren, zou de commissie opnieuw in pleno bijeenkomen om vast te stellen of en zo ja welke gemeenschappelijke conclusies konden worden getrokken.

De benadering van het probleem vanuit de sociaal-ethische, de economische en de juridische gezichtspunten leidde in beginsel tot dezelfde slotsom; de praktische uitwerking, die de drie secties in overweging gaven, was echter niet in alle opzichten gelijk. Niettemin bleek het de commissie in pleno na ampele overweging van de drie voorstudies mogelijk tot een unanieme aanbeveling van enige beleidsconclusies te komen. In „Evangelie en Maatschappij” van september 1962³⁾ deelde de voorzitter der commissie mede:

„Het bereiken van deze eenstemmigheid was geen bijzonder moeilijke zaak, omdat het elk der secties in wezen ging om de bevordering van de medeverantwoordelijkheid; de erkenning van de arbeid als constituerende factor van de onderneming en de verwezenlijking van een waarachtige gemeenschap in de onderneming”.

¹⁾ Jaargang 1962, nrs. 10 en 14, resp. blz. 377 e.v. en 551 e.v.

²⁾ Gepubliceerd in „Evangelie en Maatschappij”, kaderblad van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland, 15e jaargang nr. 3.

³⁾ Blz. 278.

(vervolg van blz. 1144)

Een derde fase in de loonpolitiek na 1945 wordt nu ingeluid, met nieuwe en grotere verantwoordelijkheden voor het bedrijfsleven, zonder dat het gebrek behoeft te hebben aan kritische zin of „cynisme”⁷⁾. Op deze nieuwe loonpolitieke paden krijgen de bedrijfstaksgewijze organisaties, de Stichting van den Arbeid en de Sociaal-Economische Raad voldoende ruimte voor het realiseren van hun gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Voorschoten.

P. S. PELS.

⁷⁾ Zie Prof. Dr. J. Pen in „E.-S.B.” van 25 juli 1962.

De uiteindelijke conclusies van de commissie in pleno zijn derhalve niet in alle opzichten homogeen met de aanvankelijke denkbeelden — beter is het wellicht te zeggen: de vormgeving der denkbeelden —, zoals zij in de voorstudies tot uiting kwamen. Toch heeft de commissie besloten niet alleen haar eindconclusies te publiceren, doch ook de voorstudies en wel omdat deze sectierapporten naar haar mening waardevolle overwegingen bevatten voor de oordeelvorming over het vraagstuk⁴⁾. In het inleidend zowel als in het slothoofdstuk is zij overigens ingegaan op de verschillen tussen de voorstudies en de eindconclusies.

Wat de „directe” medeverantwoordelijkheid en medezeggenschap betreft, merkt de commissie in pleno op:

„In elk der sectie-rapporten is aandacht gegeven aan de medeverantwoordelijkheid en de medezeggenschap van de individuele arbeider.

Naar de mening der commissie is zulks terecht geschied. Hoe belangrijk de medeverantwoordelijkheid en de medezeggenschap van de „factor” arbeid ook mogen zijn —, tenminste, even betekenisvol is de erkenning en inschakeling van de *individuele* arbeider bij de beslissingen, die moeten worden genomen op het niveau van zijn eigen werk en zijn eigen afdeling, groep of werkplaats. Dat de commissie in haar eindconclusies op deze directe inschakeling van de individuele mens niet nader is ingegaan houdt dan ook geen verband met een geringere waardering voor dit aspect van de medezeggenschap, doch uitsluitend met de omstandigheid, dat de commissie zich in haar eindconclusies wenste te beperken tot de rechtsvorm en de structuur van de onderneming”⁵⁾.

Uit de beste bron is ons bekend, dat de commissie laatstbedoelde beperking heeft toegepast, omdat zij meende aldus overeenkomstig de haar verleende opdracht te handelen. De door de commissie zelf gegeven samenvatting harer conclusies luidt:

„1. Ofschoon instelling van een afzonderlijk college voor de medezeggenschap of toekenning van bepaalde „economische” bevoegdheden aan de ondernemingsraad een belangrijke stap in de goede richting zou zijn, geeft de commissie de voorkeur aan een vorm, waarbij „arbeid” en „kapitaal” dicht (bedoeld is: dichter. R.) bij elkander worden gebracht.

2. Reeds thans dient op vrijwillige basis begonnen te worden met gebruikmaking van de in de wetgeving geopende mogelijkheden, dat één derde der commissarissen gekozen wordt door het personeel.

3. In afwachting van een bredere herziening van ons vennootschapsrecht dient de wetgeving gewijzigd te worden in die zin, dat in het vervolg de helft der commissarissen gekozen wordt door de aandeelhouders en de helft door het personeel.

4. Een meer omvattende herziening van het vennootschapsrecht worde voorbereid in die zin, dat de ondernemingen bestuurd worden door een raad van beheer, waarin naast de dagelijkse leiding personen, gekozen door aandeelhouders, en personen, gekozen door het personeel, op paritaire wijze zitting hebben.

5. Een afzonderlijke vertegenwoordiging van het algemeen belang in de raad van commissarissen verdient geen aanbeveling”⁶⁾.

De kritiek van „De Nederlandse Industrie”.

Evenmin als het 65 bladzijden tellende C.N.V.-rapport geheel bevredigend valt weer te geven in enkele alinea's, is dat mogelijk met de twee artikelen in „De Nederlandse Industrie”, waarin het rapport wordt besproken. Wij moe-

⁴⁾ „Evangelie en Maatschappij”, 15e jaargang, nr. 3, blz. 68.

⁵⁾ T.a.p.

⁶⁾ Blz. 130.

ten daarom volstaan met de vermelding van wat — althans naar onze stellige indruk — de kernpunten vormen van de kritiek. De noodzaak tot deze beperking doet ons overigens leed, niet in de laatste plaats omdat „De Nederlandse Industrie” naar ons gevoelen ernstig op het rapport is ingegaan. Aan degenen, die in het bijzonder in de materie geïnteresseerd zijn, moge dan ook geraden worden rapport en kritiek zelf te lezen.

Het eerste kernpunt van de kritiek van „De Nederlandse Industrie” lijkt ons te zijn, dat het C.N.V.-rapport ten onrechte zou uitgaan van een medeverantwoordelijkheid van de individuele arbeider en van het personeel als geheel voor de totaliteit der onderneming.

Het tweede hoofdbezwaar uit de kring van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers komt ons voor te zijn, dat de invloed, die het C.N.V.-rapport aan de factor arbeid wil toekennen bij de samenstelling van hetzij de raad van beheer hetzij de raad van commissarissen, geen bijdrage levert tot de oplossing van het sociale vraagstuk.

Een derde kernpunt uit de kritiek van „De Nederlandse Industrie” is, dat een beroep op een onafhankelijke rechter mogelijk is in de verhouding burger-overheid, maar niet te realiseren zou zijn in de sfeer van de onderneming, omdat de beroepsinstantie dan in het beleid van de ondernemingsleiding zou treden.

„De Nederlandse Industrie” besluit haar beschouwing met wat zij zelve noemt „een opmerking van meer algemene strekking”, namelijk dat — vooral te vroege — wettelijke formalisering het gevaar meebrengt van verstarring en van afdamming van de maatschappelijke ontwikkeling.

Wij herhalen, ten volle te beseffen hiermede slechts een deel der kritiek te hebben vermeld. Met de genoemde vier punten hebben wij echter naar onze indruk zoal niet het wezen der kritiek dan toch enkele voor het Verbond van Nederlandsche Werkgevers zeer essentiële punten aangegeven. Op elk der vier zaken gaan wij thans in.

De verantwoordelijkheid van de werknemer.

„De Nederlandse Industrie” schrijft met betrekking tot het eerste kernpunt:

„Naar onze mening kan er (nl.) in een organisatie van een hiërarchisch karakter als de onderneming geen sprake zijn van een verantwoordelijkheid van de werknemers, individueel of collectief, voor het geheel van de onderneming. Niemand kan daar voor meer verantwoordelijk zijn en worden gesteld dan voor de inbreng waartoe hij krachtens zijn verbintenis en capaciteiten verplicht is. Wij gaan er daarbij van uit dat de verbintenis over het algemeen zal zijn afgestemd op de capaciteiten van de werknemer. Daar waar dit niet het geval is, zal deze verbintenis meestal spoedig worden aangepast aan de feitelijke situatie, m.a.w. indien een werknemer kwalitatief meer blijkt in te brengen dan waartoe zijn verbintenis hem verplicht zal hij promotie maken en daarmee in belangrijkere mate gaan meespreken. Voor degenen, die niet de capaciteiten hiertoe blijken te hebben, zal naar andere middelen moeten worden gezocht om hun belevens van de arbeid, voor zover nodig, een positievere inhoud te geven. Het ligt voor de hand dat medezeggenschap voor deze categorieën geen soelaas kan bieden.

Naar onze mening kan dan ook de eis van medezeggenschap in de individuele onderneming geen grondslag vinden in de verantwoordelijkheid van de werknemer(s) voor het geheel, zoals die in de sociaal-ethische deelstudie is voorondersteld.

Wij gaven zójuist als onze mening dat de werknemer voor niet meer verantwoordelijk is en kan worden gesteld dan voor de bijdrage waartoe, hij zich verplicht heeft. Dit betekent met andere woorden dat hij nimmer voor meer dan voor zijn inbreng verantwoording kan afleggen, individueel dan wel collectief”⁷⁾.

⁷⁾ „De Nederlandse Industrie”, jaargang 1962, nr. 10, blz. 379, linkerkolom.

Het blad gaat dus uit van de stelling, dat de onderneming een organisatie is van een hiërarchisch karakter. Het blad poneert slechts de stelling. Een poging tot bewijs ontbreekt. Dat behoeft het werkgeversorgaan overigens niet al te zwaar aangerekend te worden, omdat het een vrij gebruikelijke stelling is. Niettemin moet zij naar onze mening zoal niet onjuist dan toch eenzijdig worden genoemd. Uiteenard ontkennen wij niet, dat de ondernemingsorganisatie hiërarchische elementen kent, sterker: moet kennen. Zonder hiërarchie kan een moderne onderneming niet of moeilijk worden gedreven.

Maar dat wil nog niet zeggen, dat die hiërarchische elementen het karakter der onderneming uitsluitend of grotendeels bepalen. Het kader van deze beschouwing laat een diepgaande behandeling van het karakter der moderne onderneming niet toe. Zoals bekend mag worden verondersteld, bestaat over dit karakter een brede literatuur, met name over de vraag of een onderneming een gemeenschap is⁸⁾. Wij zijn echter voorshands geneigd het geheel *eigen karakter* der onderneming te onderstrepen. Elke vergelijking van de onderneming met andere samenlevingsverbanden, zoals het gezin, de kerk, de staat enz., gaat op één of ander punt mank. Om te trachten een bedoeling te verduidelijken wordt — ook bij de bepaling van het karakter der onderneming — een zodanige vergelijking wel gebezigd. Vooral op de overeenkomst ten aanzien van bepaalde punten tussen de onderneming en statelijke verbanden pleegt dan te worden gewezen. Het woord „bedrijfsdemocratie” dankt aan deze vergelijking zijn ontstaan. Maar ofschoon het woord „democratie” in een zeer ruime zin kan worden verstaan, is het gebruik daarvan met betrekking tot een niet-statelijk samenlevingsverband als de onderneming niet zonder bezwaar.

Zo lijkt het ook minder juist om de onderneming aan te duiden als een organisatie van een (uitsluitend) hiërarchisch karakter. En als men dat toch meent te moeten doen, zal erkend moeten worden, dat een hiërarchie de medeverantwoordelijkheid en de medezeggenschap van degenen, die „ondergeschikt” zijn, niet behoeft uit te sluiten. Een herinnering aan de oorspronkelijke betekenis van het woord „hiërarchie”, te weten priesterheerschappij, kan wellicht een steentje bijdragen tot deze erkenning. De hiërarchische trekken van een kerk sluiten het houden van een concilie niet uit. Allerminst beogen wij met dit voorbeeld de onderneming te vergelijken met een kerk, die de hiërarchie kent. Slechts willen wij ermede aantonen, dat hiërarchie invloed, medeverantwoordelijkheid en medezeggenschap van-beneden-af niet bij voorbaat uitsluit.

De stelling, dat de onderneming een organisatie is van een hiërarchisch karakter, lijkt dan ook — zelfs al zou zij geheel juist zijn — geen grondslag op te leveren voor de conclusie, dat er in de onderneming „geen sprake (kan) zijn van een verantwoordelijkheid van de werknemers, individueel of collectief, voor het geheel van de onderneming”.

⁸⁾ Vgl. o.m.: C. P. M. Romme: „De onderneming als gemeenschap in het recht”, 1946;

J. J. M. van der Ven: „Sociologische opmerkingen over de onderneming” in „De Naamloze Vennootschap”, november 1948;

F. van Mechelen: „Arbeider, loon en ondernemingsgemeenschap”, Antwerpen z.j.;

R. van Maanen: „De gemeenschapsproblemen der onderneming”, 1948;

H. Thierry: „Het bedrijf als samenspel”, Arnhem 1958;

H. J. van Zuthem: „De integratie van de onderneming als sociologisch vraagstuk”, Assen 1961.

Zoals reeds gezegd, blijven wij voorshands van oordeel, dat de moderne onderneming een samenlevingsverband is van een geheel eigen karakter, niet zonder meer vergelijkbaar met een staat, een leger, een gezin, een kerk enz. De moderne onderneming is een samenwerking tussen kapitaal en arbeid onder leiding van de ondernemer. Geen van deze drie „factoren” is weg te denken uit de onderneming. Wat zal de kapitaalverschaffer uitrichten, wanneer een bekwame leiding en geschoolde arbeiders ontbreken, die zijn geld vruchtbaar maken? Welke levensmogelijkheden heeft vandaag een werknemer zonder gereedschappen en machines en zonder technische, commerciële en financiële leiding? En wat valt er voor een ondernemer te ondernemen zonder geld en zonder arbeiders?

Zonder aan de vele definities van de onderneming een nieuwe te willen toevoegen, zijn wij geneigd de onderneming te beschouwen als een door de ondernemer gesticht verband van samenwerking tussen kapitaalverschaffers en arbeiders onder leiding van de ondernemer. Bij het licht daarvan moet beantwoord worden de vraag of er sprake is dan wel sprake dient te zijn van medeverantwoordelijkheid van de werknemers, individueel of collectief, voor het geheel van de onderneming.

„Niemand kan daar voor meer verantwoordelijk zijn en worden gesteld dan voor de inbreng waartoe hij krachtens verbintenis en capaciteiten verplicht is”, aldus de stelling, waarmee de medeverantwoordelijkheid van de werknemers, individueel en collectief, voor het geheel der onderneming door „De Nederlandse Industrie” wordt afgewezen.

Merkwaardig is, dat deze stelling niet geponeerd wordt wanneer de positie van de *aandeelhouder* in het geding is. De „inbreng” van de aandeelhouder, hoe klein ook, geeft hem in beginsel — dat daar in de praktijk in verschillende gevallen weinig van terecht komt, doet thans niet ter zake — wel plichten en rechten met betrekking tot het geheel der onderneming. Zelfs is de leiding der onderneming de aandeelhouder verantwoording schuldig voor wat zij met zijn geld heeft gedaan. De vraag rijst, waarom de medeverantwoordelijkheid voor het geheel der onderneming wel wordt erkend, wanneer het gaat over de verschaffer van geld en niet wanneer „de verschaffer van arbeid” aan de orde is. En niet minder klemmend is de vraag, waarom de leiding der onderneming geen verantwoording schuldig zou zijn aan het personeel voor wat zij met „de arbeid” gedaan heeft.

Reeds uit deze verwijzing naar de positie van de aandeelhouder moge blijken, dat de „inbreng”-stelling onmogelijk kan leiden tot de slotsom, dat de werknemer niet medeverantwoordelijk is voor het geheel der onderneming. Belangrijker echter dan deze verwijzing lijkt ons een blik op die „inbreng” zelve. Wat brengt de arbeider in? Een stuk arbeid? Neen. Hij brengt zichzelf in. Arbeid en arbeider zijn één. Wie spreekt over de arbeid handelt over de arbeider, dat is over de *mens*. Dat is het kenmerkend onderscheid tussen geld en arbeid. De verschaffer van geld aan de onderneming blijft in zekere zin zelf buiten de onderneming. De „verschaffer van arbeid” niet. Zijn arbeid staat niet los van hemzelf. Arbeid en arbeider kunnen niet worden gescheiden. Dat betekent, dat de „inbreng” van de arbeider niet slechts is de arbeid, waartoe hij krachtens zijn verbintenis en capaciteiten verplicht is; de inbreng van de werknemer is hijzelf. Het is een mens, een *verantwoordelijk wezen*, die de onderneming binnentreedt.

Het verweer in het werkgeversorgaan gaat bewust of

(I. M.)

onbewust — wij nemen het laatste aan — uit van de scheiding tussen arbeid en arbeider. Daarom kan men spreken van „hun belevenis van de arbeid”. Het gaat echter niet over de belevenis van de arbeid; aan de orde is de belevenis van een *mens*. En zou de verantwoordelijkheid van die mens zich beperken, zich kunnen en mogen beperken tot zijn eigen stuk werk, losgemaakt van het geheel der onderneming? De vraag stellen is haar beantwoorden. De rampen, die ons en een groot deel der wereld in het begin der jaren veertig hebben getroffen, zouden heel wat minder ernstige vormen hebben aangenomen, wanneer de mens zich meer bewust zou zijn geweest van zijn verantwoordelijkheid niet slechts voor *zijn* deeltje in het geheel, maar voor het *geheel zelf*. En thans liggen de zaken in de wereld niet anders. Het is juist veler gemis aan besef van verantwoordelijkheid voor de samenleving als geheel, dat de aandacht doet beperken tot het eigen kringetje en het eigen belang. Op andere gebieden dan de onderneming erkent „De Nederlandse Industrie” trouwens die medeverantwoordelijkheid voor het geheel voluit. Van de werknemers verwacht men, bijv. op het gebied van de loonpolitiek, medeverantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven als geheel, maar zodra de onderneming aan de orde is wordt die medeverantwoordelijkheid beperkt tot de eigen arbeid, de eigen „inbreng”.

Samenvattend moet gezegd worden, dat de gehele gedachtegang (onderneming is hiërarchie; hiërarchie kent geen verantwoordelijkheid van ondergeschikten; arbeider is alleen verantwoordelijk voor zijn „inbreng”; arbeider brengt alleen zijn „arbeid” in) een miskennis is van het wezen der onderneming en van het wezen van de arbeider als mens. De opvatting, dat de werknemers, zowel individueel als collectief, voor het geheel der onderneming medeverantwoordelijk zijn, lijkt ons dan ook door het verweer van „De Nederlandse Industrie” in geen enkel opzicht aangetast.

Een geheel andere vraag is uiteraard op welke wijze die medeverantwoordelijkheid tot uiting kan komen. Die vraag kan ter sprake komen bij de behandeling van het tweede kernpunt van de kritiek van „De Nederlandse Industrie”.

Zeist.

M. RUPPERT.

De economische ontwikkeling van India

Inleiding.

In „E.-S.B.” van 10, 17 en 24 januari jl. hebben wij, schrijvend over de problematiek van de landen met een relatief laag inkomenspeil, voor wat de dichtbevolkte tropische gebieden betreft, o.m. gepleit voor de stichting, buiten de steden, van vele, naar produkt sterk gedifferentieerde bedrijven, waarvan de werknemers als een keten van wederzijdse afnemers zouden kunnen optreden.

Voorts hebben wij de grootst mogelijke aandacht gevraagd voor zowel de bevolkings- als de plantagelandbouw. Naar onze mening kan, uitgaande van de situatie zoals die daar ligt (hoeveelheid en aard der produktiefactoren), indien wordt gewoekerd met de beschikbare middelen, reeds een belangrijke produktieverhoging worden bereikt.

In een tweetal artikelen over hetzelfde onderwerp (in „E.-S.B.” van 7 en 14 maart) bepleitte Prof. Dr. W. Brand de uitzending van nationale teams van landbouwdeskundigen uit de industrielanden met tropische ervaring en de afstemming van de economische en sociale infrastructuurprojecten op hun relatie ten opzichte der direct productieve investeringen. Ook Prof. Brand blijkt een voorstander van de stichting van kleine en middelgrote bedrijven — onder leiding van autochtone ondernemers, ten dele gefinancierd door leningen van internationale instellingen — dit in verband met de geringe lokale koopkracht en het belang dat buitenlandse ondernemers die vestiging overwegen, hebben bij een groeiende middenstand en de aanwezigheid van toeleveringsbedrijven.

Aldus enkele theoretische gedachten: Het zal interessant zijn eens te onderzoeken hoe de economische ontwikkeling in bedoelde gebieden nu in de praktijk verloopt teneinde de betrokken theorieën op de juiste waarde te kunnen schatten. Wij zullen daarbij de blik richten op India, omdat over dit land tamelijk veel gegevens beschikbaar zijn.

Vraagstukken waarvoor India zich gesteld ziet.

India is ontegenzeggelijk dicht bevolkt: in tien jaar tijds steeg het aantal inwoners met ca. 23 pCt. tot 438 mln., d.i. 120 mensen per km². Het is goed er de nadruk op te leggen dat men feitelijk niet kan spreken van overbevolking; bij een betere organisatie der produktie en een andere landbouwstructuur zou er nog belangrijke ruimte zijn voor bevolkingstoename (Nederland telt bijna drie maal zoveel mensen per km²).

Volgens recente gegevens is er één arts per 6.300 inwoners, maar driekwart heeft praktijk in de steden. Bijna 30 pCt. der bevolking leed in 1951 aan malaria, de kindensterfte bedroeg toen 127 per 1.000, het land telde 83 pCt. analfabeten en slechts 6 pCt. der steden had een drinkwaterleiding. Het kastenstelsel (er zijn ruim 1.000 kasten) heeft, vooral buiten de steden, nog invloed, wat coöperatie en verticale mobiliteit remt. Ca. 72 pCt. der beroepsbevolking is werkzaam in de landbouw, doch de gemiddelde bedrijfsgrootte is 2,14 ha; er zijn ongeveer 62 mln. bedrijven.

Enkele jaren geleden was er op iedere 45 bedrijven één

ijzeren ploeg en op iedere 3.075 bedrijven één trekker. Aan het dagelijks menu ontleent de Indiër 1.750 calorieën (de Nederlander 2.700), doch het voedsel is arm aan eiwitten. De bodem bevat betrekkelijk weinig organische verbindingen en stikstof. De afzet der landbouwproduktie is slecht georganiseerd, van betaling naar kwaliteit is geen sprake. In de ruim 560.000 dorpen verschaffen particuliere geldleners, vaak tegen woekerwinsten, 75 pCt. der kredieten. Bij de aanvang van de jaren vijftig was slechts 18 pCt. van de bouwgrond kunstmatig bevoeid. De verborgen werkloosheid wordt voor 1956 geschat op ca. 27 mln. manjaren.

Maatregelen om de landbouw te rationaliseren.

Voortbouwend op het pionierswerk van de landbouwhemicus Voelcker (die o.a. herbebossing en boomcultures bepleitte) kon het landbouwkundig onderzoek in India reeds ten tijde van de tweede wereldoorlog bogen op een uitstekende staat van dienst, ook al vormden overdracht aan de praktijk en coördinatie tussen de onderscheiden instellingen nog een zwak punt. Het wachten was toen waarlijk niet meer op de later in groten getale uit te brengen adviezen voor bemesting, meer bevoeiingswerken, beter zaaigoed en rationeler grondverkaveling. Dat wist men wel.

Het kernpunt was: hoe krijgen wij al deze gedachten uitgevoerd? (iets waarover men ook nu nog van mening verschilt). Het zijn vooral enkele individuele proefprogramma's geweest: één onder leiding van Rabendranath Tagore, één geleid door een Y.M.C.A.-groep in Martandam, één onder leiding van de bestuursambtenaar Brayne in Gurgaon en een project voorgesteld door de Amerikaanse stedsbouwkundige Mayer in Etawah, die antwoord op deze vraag hebben gegeven.

De opgedane ervaring wees uit dat het met eenvoudige middelen, en met deze, als achterlijk en traditioneel gedoodverfde bevolking, met deze bodem en de gegeven landbouwstructuur, mogelijk was een aanzienlijke verhoging der landbouwproduktie te bereiken... mits... als ontwikkelingseenheden zeer kleine kernen werden gekozen (dorpen van ca. 600 inwoners) en de bevolking door energieke vertrouwensmannen, die zo dicht mogelijk bij haar stonden, bij voortduring in de voor de economische ontwikkeling van belang zijnde activiteiten zou worden betrokken.

Zo werd in 1952 het „Community Development Programme (C.D.P.)” geïntroduceerd in 55 ontwikkelingsgebieden met 200.000 inwoners elk. Ieder project was verdeeld in drie blokken en deze omvatten elk weer talloze dorpen. Centraal is de ontwikkeling van de dorpsgemeenschap onder leiding van een, gedurende 1½ jaar voor deze taak opgeleide „Gram Sewak” (= dienaar van het volk). Hij geeft advies, voornamelijk op het gebied van de landbouw, bemiddelt bij de levering van zaaigoed, kunstmest en landbouwwerktuigen, en organiseert vooral demonstraties, waarbij percelen die op uitstekende wijze zijn bewerkt, bemest en bevoeid, temidden der andere velden

liggen. Tot 1960 waren reeds 36.000 van deze vertrouwensmannen opgeleid.

Op dorpsniveau is er voorts de Panchayat, de dorpsraad, die het lokale ontwikkelingsplan met een begroting voorlegt aan de Gram Sabha, de vergadering der volwassen dorpsgenoten. De middelen (in geld, in natura, in arbeid) worden gedeeltelijk door de dorpsgemeenschap opgebracht. Een niveau hoger staat de „Block Development Officer (B.D.O.)”, die ontwikkelingseenheden van minstens 100 dorpen leidt en wordt bijgestaan door specialisten op medisch, landbouwwetenschappelijk en sociaal gebied.

Het ligt in de bedoeling dat de ontwikkelingsplannen steeds hoger worden geïntegreerd: de blokraad, grotendeels bestaande uit de voorzitters der dorpsraden, stelt op zijn beurt een plan van hogere orde vast. De belangrijkste ontwikkelingsambtenaar (met veelal 1 mln. onderdanen) is de „Collector”, de districtsbestuurder. Zowel voor de „B.D.O.” als de „Collector” bestaan speciale (doch te korte) oriënteringscursussen. Op het niveau der deelstaten coördineert de „Development Commissioner” de activiteiten in het kader van het C.D.P.; op Unieniveau is er een „Ministry of Community Development and Cooperations” en ieder kwartaal vergadert onder leiding van de Minister-President een centrale plancommissie.

Ieder ontwikkelingsblok doorloopt een voorbereidende periode van één jaar, waarna een ontwikkelingsstadium volgt van 5 jaar (uitgaven 1,2 mln. Rs.) en nogmaals een van 5 jaar (uitgaven $\frac{1}{2}$ mln. Rs.). De uitgaven voor bodemverbetering, veeteelt en bevoeiing domineren. Andere posten zijn: ambachten en nijverheid, gezondheid, verkeer en woningbouw. Verder wordt aandacht geschonken aan centrale weideplaatsen voor oud vee (men denke aan het slachtverbod van de heilige koe!), stimulering van de tuinbouw, de aanleg van visvijvers en kleinere bevoeiingswerken (waarvoor door het lokale karakter ervan veel belangstelling bestaat) en rasverbetering van pluimvee (de inheemse hennen leggen omstreeks 50 eieren per jaar).

De stichting van coöperaties wordt sterk gestimuleerd; aan het einde van het zojuist geëindigde tweede vijfjarenplan waren ongeveer 1.900 afzetcoöperaties gesticht. De „All India Coöperative Union” streeft ernaar de leiders der plaatselijke coöperaties te scholen (gedacht wordt aan één coöperatie per dorp). Aan een betere en goedkopere kredietvoorziening wordt hard gewerkt. De „basic school”, die tevens opleidt voor een beroep in de landbouw, heeft haar intrede gedaan. Al deze nieuwe instellingen moeten de hoogst noodzakelijke opneming van de duizenden afgestudeerden in de steden voor hun rekening nemen, bij voorkeur zodanig dat de tewerkstelling geschiedt in de geboortestreek.

Het lijkt geen twijfel — de beschikbare cijfers tonen dit onomstotelijk aan — dat op deze wijze al verrassend veel kan worden bereikt (en is bereikt). Opvattingen dat de landbouw in India reeds „aan de grens” van haar productieve mogelijkheden was, blijken, gelukkig, onjuist. De ervaringen wijzen eerder in de richting van een indertijd veelal als optimistisch beschouwde uitspraak van Colin Clark, nl. dat iedere km² cultuurgrond (volgens Deense produktiestandaarden en het Deense consumptiepatroon) ca. 200 personen voedsel kan verschaffen. Daarbij zal er, als alle zeilen worden bijgezet, toch nog een landreserve zijn van 30-40 mln. ha (1.500-2.000 Wieringermeerpolders).

De Italiaanse boer, die in technisch opzicht nog wel wat te leren heeft en vaak arme grond bewerkt, oogst naar

volume twee maal zoveel van zijn akker als zijn Indiase collega. Er moet dus nog wel veel ruimte zijn. In sommige gevallen kon in India al een produktieverhoging van 15 pCt. worden bereikt door beter zaaigoed en van 20 à 30 pCt., door bemesting. Een volledige inzet van alle beschikbare kennis en middelen kan de produktie minstens verdubbelen. Reeds nu is de produktie in bepaalde ontwikkelingseenheden met 20 à 30 pCt. toegenomen.

Waar de bevolking op de juiste wijze door haar eigen, deskundige vertrouwensmannen wordt benaderd, neemt de belangstelling voor inkomensverhogende activiteiten sterk toe. Hier en daar dalen de uitgaven voor familie- en religieuze feesten al, het lokale wegennet groeit, mede door eigen inbreng, gestadig; in sommige kernen worden de hygiënische omstandigheden duidelijk beter. Het blijkt mogelijk deze bevolking door acties in eigen kring enthousiast te maken voor plannen waarvan de verwezenlijking redelijk snel lokaal tastbaar is. Deze ervaringen bevestigen overigens ons eerder uitgesproken advies deskundige buitenlandse hulp in dit opzicht te beperken tot „voorlichting van voorlichters”. De overdracht aan de praktijk kan dan met de meeste kans op succes door en voor de dorpingen geschieden.

Natuurlijk zijn er nog heel wat schaduwzijden en moet dit nieuwe type ontwikkelingswerk nog goed op gang komen. De „Gram Sewak”, de „B.D.O.” en de „Collector” zijn overbelast. Coördinatie en eenheid van leiding ten opzichte van specialistenteams laten nog veel te wensen over. In bepaalde kernen is te eenzijdig aandacht besteed aan de stichting van culturele centra waarvoor de bevolking zich (nog) niet interesseert. De voorziening met zaaigoed en kunstmest stagneert nog te veel. Oudere analfabeten voelen er, uit vrees voor spot, weinig voor de avondscholen te bezoeken. De coöperatieve politiek moet nog plaats maken voor een coöperatieve beweging. Nog wint de bevolkingsgroei het van het ontwikkelingswerk. Toch is het interessant er op te wijzen dat geboortebeperving niet schijnt te stuiten op weerstand van de bevolking. Met de geprojecteerde ter beschikkingstelling van anti-conceptiemedia en de verstrekking op grote schaal van medische adviezen terzake is men nog slechts in enkele gevallen begonnen. Het tekort aan deskundig kader op het zo belangrijke overdrachtsniveau is nog schrikbarend groot.

De eerste ervaringen wijzen er echter onomstotelijk op dat reeds, misschien moeten wij zeggen: vooral, op deze wijze al veel kan worden bereikt. Natuurlijk is er méér nodig. Voor een goede, evenwichtige ontwikkeling is een tweerichtingsverkeer noodzakelijk. Een goed inzicht in de gewenste waarden der macro-economische grootheden en in de voor het verwerklijken daarvan te kiezen instrumenten, kan niet van onderuit ontstaan. Leiding en inspirering door nationale diensten zijn onontbeerlijk. Maar belangrijk blijft de „opwaartse druk” der lokaal, met de werkelijkheid direct bij de hand, ontworpen plannen.

Industrialisatie buiten de steden.

In India wordt zeer veel gedaan ter bevordering van ambachten en kleine nijverheid in de dorpen (olieperserijen, rijstpellerijen, suikerraffinage, vervaardiging van dekens, lucifers, papier en zeep, leerlooierijen, bijenteelt, smederijen, wagenmakerijen). Halverwege het tweede vijfjarenplan (de plannen werden in 1952 geïntroduceerd) was-al ruim 48 mln. Rs. aan subsidies en 58 mln. Rs. aan leningen ver-

strekt. Opdat het spinnewiel op het land blijft draaien, moet zelfs hier en daar de textielindustrie de pas inhouden.

De plannen gaan voorlopig duidelijk uit van een groot en goedkoop aanbod van arbeidskrachten. Daarnaast wordt de opkomst van middelgrote bedrijven (geïnvesteed kapitaal tot 500.000 Rs., en 50 arbeiders, of, indien elektrische energie wordt gebruikt: 100) buiten de steden sterk bevorderd. Primair is de verzorgende functie (breed assortiment) of de functie van toeleveringsbedrijf. Vijftien „Industrial Service Institutes” (overheidsinstellingen) verlenen kosteloze adviezen en daarnaast zijn er mobiele technische diensten. De grootindustrie moet deze bedrijven zoveel mogelijk inschakelen voor toelevering en de overheid plaatst er bovendien belangrijke opdrachten.

Er is een huurkoopsysteem voor machines in het leven geroepen op grond waarvan tot einde 1960 ongeveer 12.000 machines werden geleverd. Uitermate interessant is de in het tweede vijfjarenplan opgenomen gedachte van de industrial estates (industrieterreinen bij stadjes en dorpen met centrale voorziening van water en energie, en goede verbindingswegen). In het derde vijfjarenplan is de stichting van 300 van zulke terreinen opgenomen. Deze ontwikkeling moet feitelijk nog geheel op gang komen, maar ze getuigt van een frisse, gezonde kijk op de zaken.

De helaas jong gestorven Duitse econoom Joachim Mertin heeft getracht de gedachte de nieuwe industrie-arbeiders in hun oude omgeving te laten consumeren, een theoretische ondergrond te geven die de juistheid van deze politiek moet bewijzen. Overgang van landarbeiders met een grensprodukt $\leq O$ naar de industrie zal cet. par. op de landbouwproductie nagenoeg geen invloed uitoefenen. Zouden nu de industriekernen in of bij de steden komen te liggen, dan moeten de nieuwe industrie-arbeiders hun woonstreken verlaten.

Gegeven hun ondervoeding zullen ze van hun hogere reële inkomen relatief meer aan voedsel willen besteden. Bij een inelastisch totaalaanbod van voedsel (geleidelijke produktiviteitsverhoging en weersinvloeden buiten beschouwing gelaten) tendert dat in de steden af te nemen aanzienlijk op het land achtergeblevenen na het vertrek van vele onproductieve consumenten wat meer zullen eten. In de steden stijgen de prijzen van voedsel; het reële inkomen der industrie-arbeiders daalt, dat van de boeren neemt toe.

De totale vraag naar industrieproducten daalt: de vraagvermindering in de steden wordt niet voldoende gecompenseerd door een vraagstijging op het land; de boeren gaan nl. ook geld oppotten, goud kopen of kredieten aflossen. Indien de industrialisatie bovendien inflatoir is gefinancierd en lange produktie-omwegen zijn ingeslagen, ontstaan grote moeilijkheden. Bij een (sterker dan de bevolkingstoename) stijgende produktie van granen en peulvruchten (1951/52 = 100; 1959/60 = 137,3) stegen de prijzen van voedingsgewassen (1953/54 = 100; 1959/60 = 117,3); de prijzen van de voornamelijk in de stedelijke industriekernen vervaardigde textielgoederen stegen aanvankelijk (1951/52 = 100; 1956/57 = 119,9) en daalden daarna (1959/60 = 114,9), hoofdzakelijk door een verminderde binnenlandse vraag. Textielarbeiders keerden naar het land terug. Deze ongunstige ontwikkeling zou kunnen worden vermeden door de nieuwe industrie-arbeiders in hun omgeving te laten en dáár hun vraag naar voedsel te doen uitoefenen. Zij zullen dan met de landarbeiders/boeren (oudergewoonte) voorlopig evenveel voedsel blijven vragen.

Aldus een interessante theoretische benadering, die o.i. echter nog niet sluitend is. Het onderliggende statistische materiaal heeft nog op een te korte periode betrekking en gedetailleerde gegevens omtrent vestigingsplaatsen der industrie, huidige en verwachte arbeidsbezetting, alsmede een ietwat betrouwbare raming van de potentiële additionele vraag der agrarische bevolking naar voedsel (wij schatten deze op minstens 30 pCt. van het huidige voedselpakket) ontbreken.

De theorie heeft typisch betrekking op een land met onvolkomen communicatie, ze neemt een gesloten volkshuishouding aan (nu bestaat slechts 5 pCt. van het bruto nationaal produkt in India uit import- resp. exportgoederen), abstraheert van het deflatoire effect van opoppingen en het effect van investeringen uit het toegenomen reële inkomen der boeren via coöperaties en gaat bepaaldelijk wankelen indien de loonvoet der nieuwe industrie-arbeiders op het land duidelijk hoger zou worden dan het inkomen der kleine boeren (want dan zullen de arbeiders ook dáár wel een deel van het voor de steden bestemde voedselpakket gaan vragen). Voorts zal het reële inkomen der boeren niet stijgen indien het volume landbouwprodukten dat door de agrariërs na het vertrek der industrie-arbeiders méér wordt geconsumeerd, groter is dan door de (verwachte) prijsstijging van voedingsgewassen wordt goedgemaakt. Dan is het de vraag of, en zo ja, in hoeverre, eventuele prijsstijgingen van voedingsgewassen in de steden door de (nog slecht functionerende)-tussenhandel worden doorgegeven.

Tenslotte voorziet het derde vijfjarenplan in een jaarlijkse stijging van de produktie van granen en peulvruchten van ca. 7 pCt., d.i. meer dan de bevolkingstoename. Het is mogelijk dat de extra consumptie op het land voorlopig uit de additionele produktie zou plaatshebben.

Toch verdient de gedachte de nieuwe industrie-arbeiders in hun oude omgeving te laten consumeren, veel waardering. Veranderingen in het voedselconsumptiepatroon kunnen dan wat geleidelijker optreden. Aan de verpauperde massa's in de steden behoeven geen nieuwe miljoenen te worden toegevoegd. Er kan een zekere trots ontstaan op de „eigen” bedrijven en het produkt ervan. De stimulering van het ambacht, de bevordering van de opkomst buiten de steden van een middenstand, van toeleveringsbedrijven en van kleine industrieën met een zeer gevarieerd, aantrekkelijk assortiment van goederen die schakels zijn in een goed onderkend behoeftenpatroon, zullen van groot belang blijken voor de economische ontwikkeling van landen als India.

Ede.

Drs. N. TIEMSTRA.

Geraadpleegde literatuur

- Prof. Dr. W. Brand: „Hulp aan arme landen” in „E.-S.B.” van 7 en 14 maart 1962. I & II.
- Colin Clark: „Population Growth and Living Standards”, Geneva 1953.
- Datar, B. N.: „The Second Five Years Plan: Employment Approach”, in: „Papers Relating to the Formulation of the Second Five Years Plan”, Delhi 1955.
- Khan, N. A.: „Problems of Growth of an Underdeveloped Economy - India”, London 1961.
- Mertin, J.: „Das Dorfentwicklungsprogramm als Methode des Wirtschaftsaufbaus für das ländliche Indien”, Stuttgart 1962.
- Robinson, J.: „Essays in the Theory of Employment”, Oxford 1947.
- Singh, B.: „Federal Finance and Underdeveloped Economy”, Bombay 1952.

Europees Forum over Latijns-Amerika

„De „joint ventures”, het gezamenlijk opzetten van ondernemingen door Europeanen en Latijns-Amerikanen, is het aangewezen middel voor industrieel om een bijdrage te leveren voor de ontwikkeling van Latijns-Amerika”. Op het Uniapac-congres, georganiseerd door de internationale unie van katholieke werkgevers, ontlokte deze uitspraak van Mr. J. Meynen, president-directeur van de A.K.U., een warme bijval. „Verkoop van produkten of licenties geeft geen binding. Blijvende vormen van industriële samenwerking daarentegen verschaffen de mogelijkheid mede te werken aan een nieuwe economische en sociale structuur: het scheppen van goede arbeidsverhoudingen, het betalen van behoorlijke lonen en pensioenen, het zorgen voor voldoende huisvesting, het verbeteren van het belastingsysteem. . . . De gunstige ervaring, welke hiermede is opgedaan wijst uit dat „joint ventures” de juiste weg zijn welke leidt tot beter begrip en samenwerking tussen Europa en Latijns-Amerika”.

Het Uniapac-congres, dat in Brussel van 21 tot 23 november werd gehouden, mocht reeds een succes heten door de gedachtenwisseling over de handelspolitieke, financiële, technische en industriële samenwerking. Hieraan hebben talrijke leidende persoonlijkheden deelgenomen uit de kringen van werkgevers, politici en internationale organisaties als E.E.G., O.E.C.D., de Inter-Amerikaanse Bank en de „Alliance for Progress”.

Europees Comité voor Samenwerking met Latijns-Amerika.

D^r. Raúl Prebisch, onder-secretaris van de Verenigde Naties en belast met de Economische Commissie voor Latijns-Amerika, wist reeds ogenblikkelijk het congres te overtuigen van de noodzaak en urgentie van samenwerking. Latijns-Amerika verkeert in de paradoxale situatie, dat de enorme mogelijkheden gepaard gaan met onvoldoende toeneming van de levensstandaard. De tijd is voorbij voor geleidelijke aanpassingen, aldus Prebisch. De kwestie is hoe de revolutionaire krachten te kanaliseren in democratische vormen. In een van de werkgroepen waarschuwde Prof. Dr. Müller-Armack, die als rapporteur optrad voor de financiële hulpverlening aan Latijns-Amerika, voor de *planning* als middel tot structuurverbetering. Het stimuleren van het particulier initiatief in Latijns-Amerika is moeilijk te combineren met een planning van boven af. Dr. Prebisch verdedigde evenwel de stelling, dat voor landen welke zich geplaatst zien voor enorme structuurveranderingen, juist een bepaalde planning in de, voor een belangrijk deel publieke, sectoren van bijv. infrastructuur, onderwijs, sociale zorg en landbouw, voorwaarde is voor een doelmatige aanpak.

Stond Prof. Müller-Armack nog zo zeer onder de indruk van de ideeën, gelanceerd door de Europese Commissie inzake de Europese programmatie, dat hij zijn principiële afkeer van planning ook Latijns-Amerika niet wilde besparen? Prof. Janssen heeft echter nog onlangs in zijn inaugurale rede te Tilburg m.i. overtuigende argumenten aangevoerd, waaruit bleek dat de specifieke situatie in ontwikkelingslanden een bepaalde planning rechtvaardigt.

De opbouw van de structuur en maatschappelijke orde zal in de eerste plaats een weerspiegeling moeten zijn van de Latijns-Amerikaanse cultuur en beschaving. Het was met name Prins Bernhard die, in zijn hoogstemde

openingsrede, de aandacht vroeg voor de menselijke aspecten van de samenwerking met de Latijns-Amerikanen, welke zal voortspruiten uit de historische, familie- en culturele banden tussen de beide continenten. Als de moedigheid van ons op de maan landen, zullen zij moeten waar maken dat zij van de aarde komen, welke bevolkt is met wezens die werkelijk menselijk kunnen worden genoemd.

Het actieprogramma, dat door het Forum werd aanbevolen, zal dienen bij te dragen tot de vooruitgang van de economie, welke uiteindelijk gericht zal moeten zijn op de integrale verheffing van de mens in een maatschappij, gebaseerd op de sociale rechtvaardigheid en het respect voor de vrijheden. In dit programma van samenwerking zal Europa, zoals Prof. Hallstein, voorzitter van de Commissie van de E.E.G., het samenvatte, zijn kennis en dynamisme kunnen inbrengen. Prof. Hallstein trachtte de liberale instelling van de E.E.G. duidelijk te maken, wijzende op tariefverlagingen in de Dillon-onderhandelingen en op de voorgenomen verlagingen van het toekomstig buitentarief op tropische produkten. De E.E.G. is nog te veel met haar eigen moeilijkheden bezig geweest. Doch bij de geleidelijke opbouw van de gemeenschappelijke handelspolitiek zal de E.E.G. haar verantwoordelijkheden en bereidheid tot samenwerking moeten verwezenlijken.

Het hoe en wanneer gingen schuil achter vage bewoordingen, waarbij Prof. Hallstein zich uitsprak voor het verbeteren van wederzijdse informatie en herinnerde aan de besprekingen in de Coördinatie Groep van de Raad van Ministers in de E.E.G. over harmonisatie van kredietverzekeringsvoorwaarden en ontwikkelingsleningen. Wijst dit erop dat in de Raad van Ministers nog weinig begrip aanwezig is voor het actieprogramma, dat de Europese Commissie aan de Raad heeft voorgelegd en dat op het Forum onvermeld bleef?

Het meest verheugende feit van dit Forum was ongetwijfeld de in alle kringen van bedrijfsleven en politiek bestaande bereidheid tot samenwerking, niettegenstaande de extra inspanningen, die men zich zal moeten getroosten. De conclusies getuigen dan ook van verbeeldingskracht en durf, die de autoriteiten in de E.E.G. zouden kunnen inspireren en stimuleren. Het Europees Comité voor Samenwerking met Latijns-Amerika, dat zal worden ingesteld, zal tot taak krijgen te fungeren als informatie-, contact- en adviesinstantie voor de Europese en Latijns-Amerikaanse autoriteiten en de in Latijns-Amerikaanse landen op te richten contactgroepen.

Industrialisatie van Latijns-Amerika en liberale invoerpolitiek in de E.E.G.

Het Forum heeft de E.E.G. met name aanbevolen de gemeenschappelijk handelspolitiek af te stemmen op de geleidelijke afschaffing van de invoerrechten op tropische produkten en halffabrikaten, waarvan de uitvoer onontbeerlijk is voor de economische ontwikkeling van Latijns-Amerika. Ook de uitvoer van landbouwprodukten uit de gematigde streken van Latijns-Amerika dient te worden bevorderd. Dat deze conclusies ook door Franse congressisten en Duitse boeren werd onderschreven, is voor een belangrijk gedeelte toe te schrijven aan Nederlanders als Mr. van Thiel, voorzitter van de studiegroep voor de handelspolitiek, en Prof. Tinbergen, die als rapporteur op dit gebied optrad.

In zijn voortreffelijk preadvies wijst Prof. Tinbergen op de indrukwekkende groei van het nationaal inkomen gedurende de laatste 15 jaren, te weten 5,3 pCt. Wegens de snel toenemende bevolking betekent dit slechts een toename van 2,7 pCt. per hoofd van de bevolking. De heer Prebisch daarentegen schatte de huidige toename per hoofd op niet veel meer dan 1 pCt. Door de slechte verdeling van de inkomens over de bevolking profiteert de grote massa nauwelijks van deze groei.

Eensgezindheid bestond er over de noodzaak van expansie voor Latijns-Amerika. De verslechtering van de ruilvoet voor dit continent (door Prebisch becijferd op ca. \$ 7 mrd. gedurende 1954/1960 t.o.v. 1950/1954, hetgeen ongeveer gelijk is aan de netto kapitaalimport in deze jaren) is een van de belangrijkste struikelblokken voor deze expansie. Het congres nam de aanbeveling van Prof. Tinbergen over om te geraken tot een multilateraal garantiesysteem voor de exportopbrengsten van de deelnemende landen. Bedoeld worden hier de voorstellen van een studiegroep in „International Compensation for Fluctuations in Commodity Trade”, United Nations, New-York 1961 (Sales no. 61 II D 3). Bovendien verklaarde het Forum zich voorstander van het sluiten waar mogelijk van grondstoffenovereenkomsten. De afzet naar Europa zou voorts kunnen worden bevorderd door een wezenlijke verlaging van de verbruiksbelastingen op tropische producten.

Wellicht belangrijker nog voor de oplossing van het Latijnsamerikaanse vraagstuk is de verbreding van een economie, tot nog toe vooral gebaseerd op monocultures, tot een algemene ontplooiing van beschikbare krachten en bronnen. Handelspolitiek gezien betekent de noodzakelijke industrialisatie van Latijns-Amerika, dat Europa zich volgens Prof. Tinbergen zal moeten specialiseren op producten met een hoge graad van kapitaal en research.

Europees Fonds voor de Ontwikkeling van Latijns-Amerika.

Zonder financiële en technische hulp in de overheids- en particuliere sfeer is de nieuwe opgave voor Latijns-Amerika niet bereikbaar. Het Forum kwam tot de belangwekkende conclusie dat de organisatie van de financiële samenwerking zal moeten leiden tot de stichting van een Europees Fonds voor de Ontwikkeling van Latijns-Amerika, belast met de financiering van infrastructuurprojecten, noodzakelijk voor de industrialisatie en de diversificatie van de produktie. De Inter-Amerikaanse Bank, vertegenwoordigd door de heer Gonzalez del Solar, had grote belangstelling voor samenwerking; het bevorderen van de toegang van deze Bank tot de Europese kapitaalmarkt werd algemeen nodig geoordeeld. De idee van een Europees Fonds kreeg grote bijval van het Forum: de heer Werhahn, voorzitter van de Uniapac, zag in dit Fonds een manifestatie van de E.E.G. tot samenwerking met Latijns-Amerika. Het Forum heeft zich hierbij laten inspireren door het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds voor de geassocieerde landen, dat de hulpverlening eenzijdig bepaalt tot voornamelijk de Afrikaanse landen.

Realisatie van het Fonds zal geen eenvoudige zaak zijn, wanneer één van de regeringen in de E.E.G., in dit geval Nederland, niet erkent dat hier een taak ligt voor de E.E.G. Beslist hier de bewaarder van de Nederlandse Schatkist of zijn politieke overwegingen in het spel? Overigens zou een coördinatie van de bilaterale hulpverlening aan Latijns-Amerika reeds een stap in de goede richting zijn. In plaats van alles aan de Inter-Amerikaanse Bank over te laten, zouden de E.E.G.-landen door een georganiseerde samen-

werking effectiever kunnen optreden alsmede de voorwaarden aan de bestemming van kredieten kunnen beïnvloeden. Tenslotte verlangde het Forum een versoepeling van de termijnen bij de exportfinanciering, welke zouden moeten worden afgestemd op de afschrijving van de kapitaalgoederen.

Behalve voor publieke hulp heeft het Congres zich ook uitgesproken voor particuliere investeringen, met name door participaties of „joint ventures”. Door Nederlandse bankiers (Prof. Dr. Renooy) is het plan geopperd om tot een Europese Investeringsbank voor Latijns-Amerika over te gaan. Een dergelijk initiatief ware zeer toe te juichen. Deze particuliere investeringen vooral van de middelgrote en kleinere bedrijven dienen door internationale conventies, volgens het Forum, te worden aangemoedigd tot het scheppen van garanties tegen bepaalde niet-economische risico's en tot het toestaan van fiscale begunstigen.

Niet direct tot uitdrukking gebracht in de resoluties, doch in het Congres herhaaldelijk te berde gebracht, was de noodzaak van structuurveranderingen in Latijns-Amerika zelf. Voor de inflatie en het gebrek aan politieke stabiliteit, slaat het kapitaal op de vlucht; het investerings- en fiscale klimaat moet worden verbeterd en de investeringslust aangewakkerd. Indien door een verandering van mentaliteit het vertrouwen kon worden hersteld en daardoor de kapitaalvlucht tot staan zou kunnen worden gebracht, is reeds veel, zo niet alles, gewonnen. Een verdere integratie in de Latijnsamerikaanse vrijhandelsassociatie werd eveneens noodzakelijk geacht.

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 565 20

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiency	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Opdrachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

Surinaamse kanttekeningen

(Derde kwartaal 1962)

De in de vorige Kanttekeningen geschetste verslechtering van 's Lands liquiditeitspositie en van de netto deviezenpositie heeft zich sedertdien dermate snel ontwikkeld dat reeds vóór de publikatie van die Kanttekening ¹⁾ moest worden overgegaan tot het begin van een complex van maatregelen ter waarborging van de stabiliteit van de Surinaamse geldeenheid. Op 1 augustus 1962 werden de invoerrechten op een aantal verbruiksartikelen drastisch verhoogd. De sterkste verhoging was die op personenauto's, en wel van 20 pCt. tot 40 pCt. ad val. Verder betrof het in hoofdzaak rookartikelen, dranken, cosmetische artikelen en confectiegoederen. Van deze Zesde Nota van Wijzigingen werd tevens gebruik gemaakt door een betere regeling voor de Raad van Beroep in te voeren.

Op 17 augustus maakten de regering en de Centrale Bank gelijktijdig bekend dat een groot aantal maatregelen zou worden genomen: Voor de Centrale Bank bleken deze te omvatten een verhoging van het discontotarief van 4 pCt. tot 5 pCt. en een in overleg met de commerciële banken opgesteld schema tot ingrijpende kredietbeperking. De overheid maakte een einde aan de liberalisatie en de documentvrije invoer. Voor alle invoer van goederen is thans weer een voorafgaande vergunning noodzakelijk, terwijl bovendien een bedrag gelijk aan 15 pCt. van de waarde van de vergunning binnen 15 dagen na verlening gestort moet worden bij een der lokale banken als gedeeltelijke vooruitbetaling der benodigde deviezen. Voor lopende orders werd een overgangsregeling vastgesteld, die 27 en 31 augustus nader werd aangevuld. In een aantal andere Algemene Beschikkingen van de Deviezen-Commissie werden bovendien beperkingen vastgelegd voor het overige deviezenverkeer, zoals reisdeviezen, toezicht op reizigersverkeer, overmakingen aan familieleden, schenkingen, aanschaf van boeken, etc.

Kort na de bekendmaking van deze maatregelen werd

¹⁾ Gepubliceerd in „E.-S.B.” van 15 augustus 1962.

(vervolg van blz. 1152)

Europees Ontwikkelings Instituut.

Tenslotte nog een enkel woord over de technische samenwerking. Het Europees Ontwikkelings Instituut, dat door het Forum werd aanbevolen zou kunnen worden belast met de coördinatie, de technische samenwerking, het verlenen van beurzen en het ter beschikking stellen van specialisten op het gebied van planning, onderwijs, beroepsopleiding en administratie. Bij de Europese werkgevers werd aangedrongen hun ervaring inzake investeringen en de opleiding van kader ter beschikking van hun collega's te stellen.

De Uniapac staat thans voor de moeilijke opdracht het ambitieuze, maar toch van werkelijkheidszin getuigende, programma van het Forum waar te maken.

's-Gravenhage.

Dr. E. W. MEIER.

het jaarverslag over 1961 van de Centrale Bank — voorlopig in gestencilde vorm — voor publikatie vrijgegeven. De Wnd. President uit daarin duidelijke kritiek op het gevoerde overheidsbeleid gedurende dat jaar, waarin de financieel-economische situatie niet vóór- maar achteruit is gegaan: „De spanningen in de Surinaamse volkshuishouding zijn voornamelijk van financiële en monetaire aard gebleken en worden in overwegende mate veroorzaakt door de relatief hoge overheidsuitgaven en daardoor ontstane begrotingstekorten”. „Een belangrijke oorzaak van deze tekorten is de onevenredige opvoering der Tienjarenplanuitgaven door het Land”. Verder constateert hij: „De dieper liggende oorzaken van deze onevenwichtigheid zijn mijns inziens het door de overheid gevoerde financiële beleid, waarbij aanzienlijke begrotingstekorten werden gefinancierd met geldschepping, en door de grote kredietexpansie van het particuliere bankwezen”.

Ook dezerzijds werd in het verleden meermalen gewezen op de mogelijke gevolgen van het niet-opvolgen van de in het rapport Lieftinck/Goedhart gegeven adviezen. Deze mogelijkheid is thans realiteit geworden. De versnelling van het bestedingsschema van het Tienjarenplan moge misschien enkele spectaculaire resultaten hebben opgeleverd op infrastructureel terrein, men verkeert echter thans in een ongunstige budgettaire en monetaire situatie, welke zeker niet bevorderlijk is voor verdere economische ontwikkeling. Evenmin is men erin geslaagd, de waarde van het nationaal produkt dusdanig te doen toenemen, dat het inkomen per hoofd steeg of zelfs maar gehandhaafd bleef.

Volgens de Tienjarenplanovereenkomst zou Suriname zelf $\frac{1}{3}$ van de kosten uit zijn Gewone Dienst fourneren. Nadat reeds was gebleken, dat dit bedrag van Sf. 4 mln. jaarlijks niet te handhaven was, werd het bestedingsschema dermate opgevoerd, dat jaarlijks Sf. 7 mln. uit de Gewone Dienst nodig was. Gedurende de afgelopen twee jaar werd het verschil gefinancierd door intering op de liquiditeitspositie en door het aangaan van kortlopende leningen. In het midden van dit jaar werd de liquiditeitsgrens bereikt, hetgeen uiteindelijk de oorzaak was van de moeilijkheden. Nu is het onjuist alleen de Surinaamse overheid, die een grote voorliefde toonde voor spectaculaire projecten, te verwijten, dat zij tekort is geschoten bij haar welvaartsplanning. De Nederlandse overheid, die de fatale planversnelling en alle daarmee gepaard gaande projecten goedkeurde, heeft hieraan evenzeer medegewerkt.

Het is noodzakelijk, dat de gehele planning en de financiering daarvan op de helling wordt gezet, waarbij erkend dient te worden dat het bestaande Tienjarenplan er niet in is geslaagd de gestelde doeleinden te bereiken. Voor een groot deel moet dit worden toegeschreven aan het ontbreken van werkelijke planning. Het Surinaams Planbureau heeft geen zeggenschap en de toewijzing van de planmiddelen aan de sectoren geschiedt op ministerieel niveau. Voor een degelijke welvaartsbevordering zal het

(I. M.)

N.V. SLAVENBURG'S BANK

evenwel noodzakelijk zijn, dat er een centraal planningsbureau met beslissingsbevoegdheden wordt gecreëerd, dat zich rechtstreeks richt op de opvoering van de produktiviteit.

Terecht wordt in het Jaarverslag van de Centrale Bank aangevoerd, dat de infrastructuur van Suriname reeds gedurende de afgelopen 50 jaar gunstig afstak bij de omgevende landen. Een verdere opvoering hiervan is een zekere luxe welke in de huidige omstandigheden onverantwoord genoemd kan worden. Een duidelijke omschakeling van de welvaartsplanning in produktieve richting zal een grote besluitvaardigheid eisen van de betrokken instanties, temeer daar gelijktijdig de vertrouwenscrisis, die bij de bevolking heerst, dient te worden overwonnen. Deze vertrouwenscrisis uit zich thans in een toenemende emigratiedrang uit dit toch reeds dunbevolkte land, welke in de hand werd gewerkt door de op de dag van de uitslag van de onderwijsexamens gedane mededeling, dat met directe ingang de gelijkstelling der diploma's met Nederland werd ingetrokken. Momenteel zijn de vervoersmaatschappijen overbelast ten gevolge van de vele boekingen van jongelieden, die voor verdere studie naar Nederland willen en daar dan een werkkring zoeken. Ook voor verplegend personeel wordt thans een afzonderlijk Surinaams diploma voorbereid.

Evenals in 1961 verscheen gelijktijdig met de publikatie van de begroting voor 1963 een brochure van het Ministerie van Financiën, getiteld „De toestand van 's Lands financiën”. Uiteraard is het acute stadium, waarin het structurele financiële probleem thans is geraakt, daarin het kernprobleem. In de samenvatting wordt betoogd, dat de oorzaak daarvan is: „... het tekortschieten van de noodzakelijke middelen en financiële mogelijkheden bij het op grond van het ontwikkelingscriterium noodzakelijk geachte niveau van overheidsinvesteringen” (blz. 17). Enkele regels verder: „Toen omstreeks het midden van het jaar een aanvankelijke bereidverklaring van het Nederlandse bankwezen voor verdere kredietverlening tenslotte werd ingetrokken, kwam het financiële probleem van Suriname in een acuut stadium”. Het valt te betreuren, dat niet nader werd ingegaan op deze constatering, die een rechtstreekse beschuldiging aan het adres van „het Nederlandse bankwezen” inhoudt. Aangezien aangenomen kan worden, dat de mededeling als zodanig juist is zou het van belang zijn te vermelden om welke redenen deze intrekking heeft plaatsgehad. Deze beschuldiging is te ernstig om daaraan zonder meer voorbij te gaan, temeer daar zeker verscheidene Nederlandse banken in het geheel niets van deze kwestie afweten:

Voor de oplossing van het probleem worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. als grondslag van de welvaartsplanning dient in het vervolg in de eerste plaats de uitbreiding van de produktie te gelden en de uitbreiding van de infrastructuur dient daaraan te worden aangepast;
2. er dient coördinatie te komen tussen planning en financiering, hetgeen een integraal plan impliceert;
3. de overheid houdt een aanvullende taak bij het scheppen van werkgelegenheid en met een blijvende last voor de schatkist moet rekening worden gehouden;
4. hulp van buiten blijft dringend noodzakelijk;
5. de bestaande vlottende schuld dient te worden geconsolideerd.

Met betrekking tot punt 4 wordt de hoop uitgesproken, dat de Nederlandse financiering van het Tienjarenplan zal worden uitgebreid en dat de bijdrage van het Ontwikkelingsfonds van de E.E.G. in afwijking van de bestaande regel rechtstreeks aan de schatkist ten goede zal komen en in de plaats van het bijna verdwenen overschot op de Gewone Rekening de Surinaamse bijdrage van het Tienjarenplan zal verzorgen.

De begroting voor 1963 zelf is teleurstellend, bezien in het licht van het advies Lieftinck/Goedhart. De uitgaven Gewone Dienst worden met Sf. 60,1 mln. bijna 10 pCt. hoger geraamd dan voor 1962, ten gevolge waarvan bij eveneens hoger geraamde ontvangsten het overschot daalt van Sf. 2,3 mln. tot Sf. 0,6 mln. Op grond van de Tienjarenplanovereenkomst zou het overschot van de Gewone Dienst voldoende dienen te zijn voor de Surinaamse bijdrage aan het Tienjarenplan, welke aanvankelijk Sf. 4 mln. per jaar bedroeg. Ten gevolge van de versnelde planuitvoering is dit bedrag, zoals gezegd, tot Sf. 7 mln. gestegen. Er bestaat nog geen zekerheid over, dat daarvoor de middelen alsnog zullen worden gevonden. Zo deze inderdaad worden gevonden zal het niet anders zijn dan een schenking of lening uit het buitenland, waarmede dan de opzet van het Tienjarenplan: zelffinanciering van een derde deel, geheel is verlaten.

De mening van enkelen, dat de deviezenmaatregelen noodzakelijk waren doordat de invoer op onverantwoorde wijze steeg, is inmiddels achterhaald door het bekend worden van de cijfers van de buitenlandse handel over het eerste halfjaar. De telling van de maandcijfers voor de eerste zes maanden geeft het volgende beeld (in Sf. 1.000):

	Eerste halfjaar	Invoer	Uitvoer	Tekort
1961	52.039	40.571	11.468
1962	51.008	39.711	11.297

(I. M.)

TWEEDE TUSSENTIJD'S BERICHT

Vraag een exemplaar van dit zojuist verschenen tussentijds bericht bij Uw bankier of commissionair of zend een briefkaart aan Interunie.

AKU
1962 ca 192 358 ca 60 es

VART
1/5 KLANN
EMIE ZEHENDE TUDPAK...

N.V. INTERNATIONALE BELEGGINGS UNIE „INTERUNIE”, POSTBUS 617, DEN HAAG

Het tekort op de handelsbalans is derhalve iets gedaald, doch de samenstelling van de invoer baart inderdaad zorg, daar het aandeel van de consumptiegoederen steeg. Voor het tweede halfjaar kan evenwel met een sterkere daling van de invoer rekening worden gehouden. Dit op grond van de nieuwe deviezen- en kredietbeperringsmaatregelen en tevens ten gevolge van de voorzichtige disposities van de importhandel en de verminderde investeringen.

Trots het bovenstaande gaf de scheepvaartbeweging in het tweede kwartaal een gunstige ontwikkeling te zien. Zowel de K.N.S.M. als de Saguenay Terminals openden een nieuwe rechtstreekse dienst op Canada en de Kawasaki Kisen Kaisha nam Paramaribo op in haar lijndienst van Japan naar het Caraïbische gebied. Daartegenover verdween de Viking Line op New York van het toneel. In totaal deden gedurende het tweede kwartaal 354 schepen met 898.000 brt. Paramaribo aan tegenover 283 schepen met 829.000 brt. in de overeenkomstige periode in 1961. De handel met Brazilië had hierin een stijgend aandeel.

De indexcijfers van de prijzen van het levensonderhoud voor het tweede kwartaal waren in 1962 lager dan in 1961, doch iets hoger dan in het voorafgaande kwartaal. De cijfers voor de vier kwartalen van 1961 en de eerste twee van 1962 waren resp.: 113, 123, 120, 120, 119, 121. De belangrijkste stijging vond plaats bij aardappelen, groenten en fruit, rijst en melk. De cijfers voor vis, garnalen en dranken daalden.

In het begin van de maand augustus vonden opnieuw besprekingen plaats met Trinidad, ditmaal te Paramaribo, welke werden gevolgd door een gelijktijdig bezoek van beider premiers aan Den Haag en Londen. Het blijkt dat Trinidad gaarne associatie met de E.E.G. wenst en tot concessies inzake de preferentiële Commonwealth-tarieven bereid is. Echter blijft het een vraag of ook na het wegnemen van de bestaande handelsbarrières Suriname een belangrijke export naar Trinidad zal kunnen opbouwen. Voorshands is slechts exportuitbreiding reëel voor triplex, spaanplaten en kleding. Bij een concurrerende prijs zal ook rijstexport mogelijk zijn. Overigens zijn de beide landen in het algemeen concurrenten op de exportmarkt.

Voor het eerst sedert de 18e eeuw heeft Suriname thans eigen munten. In september werden de eerste zilveren guldens en bronzen centen en stuivers in omloop gebracht. De cupro-nikkelen dubbeltjes en kwartjes zullen spoedig volgen. De munten, met uitzondering van de stuiver, komen vrij veel overeen met de Nederlandse, doch zijn iets groter en voorzien van naam c.q. wapen van Suriname. Voor de stuiver werd de bekende, thans in Nederland verdwenen, vierkante vorm behouden. De uitvoering van de nieuwe stuivers is in brons in plaats van in nikkel. Het is de bedoeling dat deze munten op den duur de thans in gebruik zijnde vóóroorlogse Nederlandse munten en de zilverbons van Sf. 1 zullen vervangen.

De Caraïbische Conferentie vond dit jaar te Paramaribo plaats. Deze Conferentie werd overschaduwed door het feit, dat de Brits West-Indische Federatie juist was uiteengevallen met het gevolg, dat geen der successie-staten deelnam. Alleen St. Lucia had waarnemers gestuurd. De aanwezige landen besloten tot het instellen van een „clearing-house” voor gegevens op economisch terrein.

De gespannen situatie rond Cuba was ook in Suriname merkbaar. De havenarbeiders in Venezuela weigerden een thuiskerend schip van de Scheepvaart Maatschappij Suriname te laden, daar het schip een Cubaanse haven had aangedaan; het moest ongeladen doorvaren.

Paramaribo, oktober 1962.

G. C. A. MULDER, B.Sc., Ps.D.

INGEZONDEN STUK

Bedrijfspensioenen en ondernemingspensioenen

De heer E. B. Veldkamp te Amersfoort schrijft ons:

Het is jammer dat de heer Lod. S. Beuth (in „E.-S.B.” van 24 oktober 1962) in zijn haast om te geraken tot zijn conclusie dat ondernemingspensioenfondszen zoveel „welvaartsvaster” zijn dan bedrijfspensioenen, wat slordig met het cijfermateriaal is omgesprongen. Hij had gemakkelijk nog frappanter uitkomsten kunnen vinden! De berekening van de gemiddeld uitgekeerde pensioenen over 1959 en 1960 is namelijk wat merkwaardig.

Wát betreft de bedrijfspensioenen baseert hij zich geheel op de standen per 31 december 1959 en 31 december 1960 (volgens staat 14) en komt zo tot een gemiddeld pensioen van resp. f. 520 en f. 515. Voor de ondernemingspensioenen gaat hij uit van de werkelijk uitgekeerde pensioenen volgens de verlies- en winstrekening, deelt het totale bedrag door de aantallen pensioentrekkers per 31 december 1959 en 31 december 1960 en komt dan aan gemiddelde pensioenen van f. 1.944 en f. 2.087.

De eerste noch de tweede berekening is erg bevredigend. M.i. is het juister uit te gaan van de werkelijk uitgekeerde pensioenen en de gemiddelde aantallen i.c. de halve som van de aantallen pensioentrekkers aan begin en eind van het boekjaar. Alsdan komt men tot het volgende overzicht:

Gemiddeld jaarpensioen	1959	1960
bedrijfspensioenfondszen	f. 459	f. 448
ondernemingspensioenfondszen	f. 1.991	f. 2.197

Ziedaar! Het gemiddelde pensioenbedrag blijkt van 1959 op 1960 met 10,3 pCt. te zijn gestegen tegenover een stijging van de regelingslonen van 9 pCt. Dus niet „haast volstrekt waardevast” maar méér dan waardevast, wellicht super waardevast! Wordt het geen tijd om de regelingslonen af te stemmen op de ondernemingspensioenen? In alle ernst: uit het bovenstaande zal toch wel zonder meer duidelijk zijn dat het gebruikte cijfermateriaal beslist ongeschikt is om er beschouwingen t.a.v. de waardevastheid aan vast te knopen. Voorlopig lijkt het S.-E.R.-advies 1961, no. 11, met bijlagen (en vooral die) daarvoor nog de beste bron.

NASCHRIFT

De heer E. B. Veldkamp is onthutst over het feit, dat het gemiddeld pensioenbedrag bij ondernemingspensioenen, hoe dan ook berekend, procentueel méér is gestegen dan de regelingslonen. Hij acht dit onwaarschijnlijk en bestrijdt daarom (ten onrechte) de bewijsvoering. De verklaring is deze, dat er ook bij de ondernemingspensioenen nog altijd een grote achterstand bestaat en dat er in de gunstige jaren 1959 en 1960 op deze achterstand, vooral door back-service-stortingen, is ingelopen. Dat de bedrijfspensioenen in deze ontwikkeling achterbleven, valt moeilijk te ontkennen.

Het rapport van de S.-E.R. beperkt zich tot de vraag inzake de waardevastheid der *bedrijfspensioenen* en laat de ontwikkeling bij de *ondernemingspensioenen* buiten beschouwing. Ook als men dit rapport als „de beste bron” wil zien, blijft kritiek en aanvulling gewenst en op haar plaats.

Amsterdam.

LOD. S. BEUTH.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De Nederlandsche Bank laat de monetair-politieke teugels de laatste maanden wat vieren. In het begin van het lopende jaar was hiervan nog geen sprake. Integendeel, de druk werd juist wat verzaamd. Op 22 januari bijv. werd het kasreservepercentage wederom van 6 pCt. op 8 pCt. gebracht, waarmede een einde kwam aan de liquiditeitssteun, die de Centrale Bank de geldmarkt tijdens het jaarultimo had gegeven. Verder werd met ingang van 1 januari de stijgingsnorm der kredietrestrictieregeling van 1 pCt. tot $\frac{1}{2}$ pCt. verlaagd. Wel werd het kasreservepercentage in de maart/aprilperiode van 8 pCt. op 6 pCt. gebracht, doch het doel hiervan was slechts enige ruimte te scheppen voor de storting op de staatslening. Zodra de markt deze had verwerkt werd het percentage op 24 april op het oude niveau gebracht.

In de zomer werd de greep losser. De juli/augustus en augustus/september kasreserveperioden werden samengevoegd, hetgeen de banken meer speelruimte bood. Op 22 augustus werd het kasreservepercentage van 8 pCt. op 7 pCt. gebracht met als directe aanleiding de overneming van de K.L.M.-promessen door de banken. Hierop volgde echter niet zoals bij de vorige verlaging een herstel van het oude niveau. Integendeel, op 24 september en op 22 november werd het kasreservepercentage steeds met 1 punt verlaagd, waardoor het thans 5 pCt. bedraagt. De oververveling van belangrijke belastingbedragen in september en oktober vormde wel een belangrijke factor bij de verlaging, doch als men bedenkt, dat de staat door een gewijzigde afgiftepolitiek had gezorgd voor een nivellering, kan men de politiek van de Centrale Bank niet anders dan royaal noemen.

In het algemeen zal De Nederlandsche Bank alleen dan tot liquiditeitshulp bereid zijn wanneer de algemene monetaire situatie haar dit mogelijk maakt. Liquiditeitshulp door de Centrale Bank, die zou leiden tot vergroting van de kredietverlening der banken, zal het doel van De Nederlandsche Bank zeker niet zijn. Te grote kredietexpansie vindt echter niet meer plaats. De collectiviteit der banken heeft ultimo augustus de kredietverlening beneden het kredietrestrictieplafond kunnen brengen en eind september is het bedrag eveneens beneden de norm gebleven. Dit kan een seizoenbeweging zijn geweest doch het is niet onmogelijk, dat ook niet-seizoenmatige factoren een rol spelen. Voor zover dit het geval is kan De Nederlandsche Bank de liquiditeitstouwjes ook zonder bezwaar iets minder strak houden.

Kapitaalmarkt.

Het eigen vermogen van een groot deel der bedrijfs-huishoudingen dient tot financiering van de activa, die nodig zijn om het bedrijfsdoel van de huishouding te kunnen bereiken. Bij enkele categorieën echter is een tweede functie belangrijker, nl. een buffer te zijn voor de crediteuren of dit nu zijn crediteuren die op korte termijn zoals bij de handelsbanken dan wel op lange termijn middelen ter beschikking hebben gesteld. Het ligt voor de hand dat met de groei van de bedrijfshuishouding ook de buffer moet worden versterkt. Dit kan geschieden door de reserves door middel van winstinhouding te laten stijgen,

doch zo nu en dan is toch ook vergroting van het kapitaal nodig.

Soms is er een statutair verband tussen het bedrag van kapitaal en reserve en het crediteurenbedrag. Dit is bijv. het geval bij de Friesch-Groningsche Hypotheekbank, zodat wanneer wij de expansie van dit concern volgen, het niet bevreemdt, dat na de emissie in 1960 reeds thans weer een beroep op de kapitaalmarkt wordt gedaan ter uitbreiding van het aandelenkapitaal met f. 2.550.000. Hierbij komt dat deze maatschappij zich naast haar hoofdtak, het verschaffen van hypothecaire leningen, ook is gaan bewegen op het terrein van de exploitatie van onroerend goed, waartoe in augustus het aandelenkapitaal van Gemeenschappelijk Eigendom te 's-Gravenhage werd overgenomen en een nieuwe eigen exploitatiemaatschappij werd opgericht. Omdat tussen het bedrag der uitstaande pandbrieven en ondershandse leningen en dat der uitgegeven hypothecaire leningen eveneens een statutair verband is gelegd — het eerste mag het laatste niet overschrijden — zal voor andere activiteiten dan verschaffing van leningen onder hypothecaire zekerheid, wanneer zij enige omvang gaan aannemen, andere bronnen moeten worden aangeboord.

Behalve de aandelen van de Friesch-Groningsche zijn Koudijs' Voederfabrieken met converteerbare obligaties de nieuweling Interlas met aandelen, de Confectie Ateliers Chas Macintosh met aandelen, Elliott Automation eveneens met aandelen en Cerro de Pasco met converteerbare obligaties aan de markt. Enige activiteitsverhoging op de emissiemarkt was zeer welkom.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	16 nov. 1962	23 nov. 1962
Algemeen	410	431 — 295	331	343
Industrie concerns	566	594 — 384	443	461
Industrie	366	396 — 292	313	323
Scheepvaart	184	186 — 126	136	135
Banken	253	270 — 221	238	241
Handel enz.	160	171 — 129	140	147

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 145,80	f. 148,30
Philips G.B.	f. 246,10	f. 140,50	f. 148,30
Unilever	f. 189,70	f. 134,20	f. 139,30
Robeco	f. 252,50	f. 200	f. 204
Hoogovens, n.r.c.	776	535	560
A.K.U.	404 $\frac{1}{4}$	352	382
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	720	760
Zwanenberg-Organon	1.024	825	889
Interunie	f. 228	f. 179	f. 183
Amsterd. Bank	396	375	372

New York.

Dow Jones Industrials	731	631	645
-----------------------------	-----	-----	-----

Restestand.

Langl. staatsobl. a)	4,12	4,32	4,28
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	3,39	:
lokale a)	3,55	4,06	:
Disconto driemaands schatkist- papier	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Adverteer in „E.-P.B.“

RECENTE PUBLIKATIES

Merton J. Peck en F.M. Scherer: The Weapons Acquisition Process: An Economic Analysis. Harvard Business School, Boston 1962, 736 blz., \$ 10.

Dit boek is gebaseerd op de resultaten van een research project door de Harvard Business School. Hiertoe behoren een aantal feitelijke onderzoeken van bewapeningsprogramma's. De auteurs richten zich zowel tot de „practici” (zij, die bewapeningsprogramma's ontwerpen, goedkeuren en uitvoeren) als tot de beoefenaren van de sociale wetenschappen. Voor de laatstgenoemden wordt de bestudering van relevante factoren als risico, onzekerheid, vernieuwingen en bedrijfsstrategie voorgeschoteld.

De 18 hoofdstukken na de inleiding zijn als volgt getiteld: The Unique Environment of Uncertainty in Weapons Acquisition - The Nonmarket Character of the Weapons Acquisition Process - The Government as Buyer - The American Weapons Makers - The Factors of Production - Entry Into and Exit From the Weapons Industry - Innovations and the Choice of Weapons - The Structure of Weapon System Program Decisions - Buyer Preferences in Weapons Programs - Uncertainty and Time in Program Decisions - Competition for Weapons Program Participation - The Criteria for Contractor Selection - The Selection of Subcontractors - Contractor Efforts in the Competition for New Programs - The Conduct of Weapons Development Programs - The Optimal Conduct of Weapons Programs - The Efficient Conduct of Weapons Programs - The Evaluation of Weapons Program Performance.

Myles L. Mace en George G. Montgomery, Jr.: Management problems of corporate acquisitions. Harvard University, Boston 1962, 276 blz., \$ 4,00.

Ook in de Verenigde Staten deed zich in de recente jaren het verschijnsel van ondernemingsconcentratie in toenemende mate voor. De auteurs „verbonden aan de Harvard University” behandelen de „management” problemen die samenhangen met „the process by which companies acquire stock or assets of other enterprises”. Dit proces wordt gevolgd tot en met de realisering van de integratie. Het boek is in eerste instantie bestemd voor „top management executives” benevens voor eigenaren en managers, die verkoop van hun ondernemingen overwegen.

De beschouwing van de fasen van het bestudeerde concentratieproces wordt geïllustreerd met ervaringen in verschillende ondernemingen. De fasen komen tot uiting in de titels van de acht hoofdstukken na de inleiding:

„Some Reasons for the Acquisition of one Company by Another (o.m. „to serve a market need” — „to acquire technical know-how” — „to achieve product diversification”).

„Some Reasons for Selling One Company to Another” - „Planning for Growth Through Acquisition” — „Locating Companies to be Acquired”.

„Strategy for Approach (o.m. „approach by whom” - „need for secrecy” - „problems of negotiation”).

„Nonfinancial Evaluation Problems” (o.m. „forecasting motivations of key people” - „checking on backgrounds”).

„Some Financial Problems” - „Some Problems of Integration” (o.m. „impact on personnel” - „establishment of management controls” - „integration marketing” - „dealing with key people”).

De Oranjekalender van Pro Juventute voor het eerst helemaal in kleuren.

In een rijke verscheidenheid van grote foto's toont de kalender U alle leden van het Koninklijk Gezin, die de jeugd een zo warm hart toedragen.

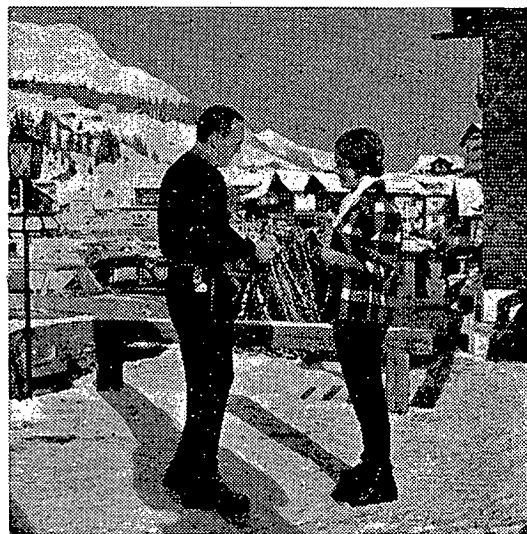
Bestel de kalender en doe het van harte. Een feest van kleuren ten bate van kinderen, die extra zorg nodig hebben. Sieraad en weldaad.

Verkrijgbaar bij alle Pro Juventute verenigingen en haar verkoopadressen: f 2.90 (verzoek: voor toezending per post f 0.30 extra). Waar niet verkrijgbaar volgt toezending per post na ontvangst van genoemd bedrag op postgiro 51 74 00 van:

Kalenderactie Pro Juventute
postbus 7101 - Amsterdam zuid 2
telefoon (020) 79 09 49

PRO JUVENTUTE
ORANJE
KALENDER 1963

hart tegen hard:
ial van
kinderen
bebben extra zorg
nodig

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd. 8 te Schiedam.

Economisch doctorandus gespecialiseerd in

RESEARCH OP SOCIAAL GEBIED

- verzorgt publikaties inzake sociale verzekering, pensioenen en lonen;
- richt documentaties in
- geeft advies.

Br. onder no. E.-S.B. 48-3,
postbus 42, Schiedam.

BOD GEVRAAGD

op E.-S.B. 1916 t/m 1957 in originele band. 1958 t/m 1961 los in band. Br. onder nr. E.-S.B. 48-2, postbus 42, Schiedam.

Drs. economie is geïnteresseerd in het maken van
VERTALINGEN
op zijn vakgebied uit het Frans en het Russisch. Br. onder no. E.-S.B. 48-4, postbus 42, Schiedam.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de onderafdeling Planonderzoek van de Rotterdamse Elektrische Tram kan een

statisticus

worden geplaatst wiens werkzaamheden komen te liggen op het terrein van het statistisch onderzoek en de marktanalyse.

Gedacht wordt aan iemand, die in het bezit is van het diploma Statistisch Analist of Doctorandus in de economie met kwantitatieve studierichting c.q. in deze studierichting zeer ver is gevorderd.

De rang en het salaris zijn afhankelijk van vooropleiding, leeftijd en ervaring.

Sollicitaties binnen 14 dagen te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, onder no. 734.

Voor reclame

kan men te veel

en ook

te weinig uitgeven.

De meeste mislukkingen zijn vaak het gevolg
van het laatste

Bij het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding zijn enkele plaatsen vacant voor

wetenschappelijke medewerkers

bij het onderzoek van technische en economische aspecten die zich voordoen bij de voorbereiding, uitvoering en beoordeling van projecten welke gericht zijn op de inrichting en reconstructie van het platteland. Kennis van operational research methode strekt tot aanbeveling. Sollicitatie te richten aan het Instituut, postbus 35 te Wageningen.

GEMEENTE VELSEN

Ten kantore van de econoom van de gemeente Velsen kan geplaatst worden

een ambtenaar

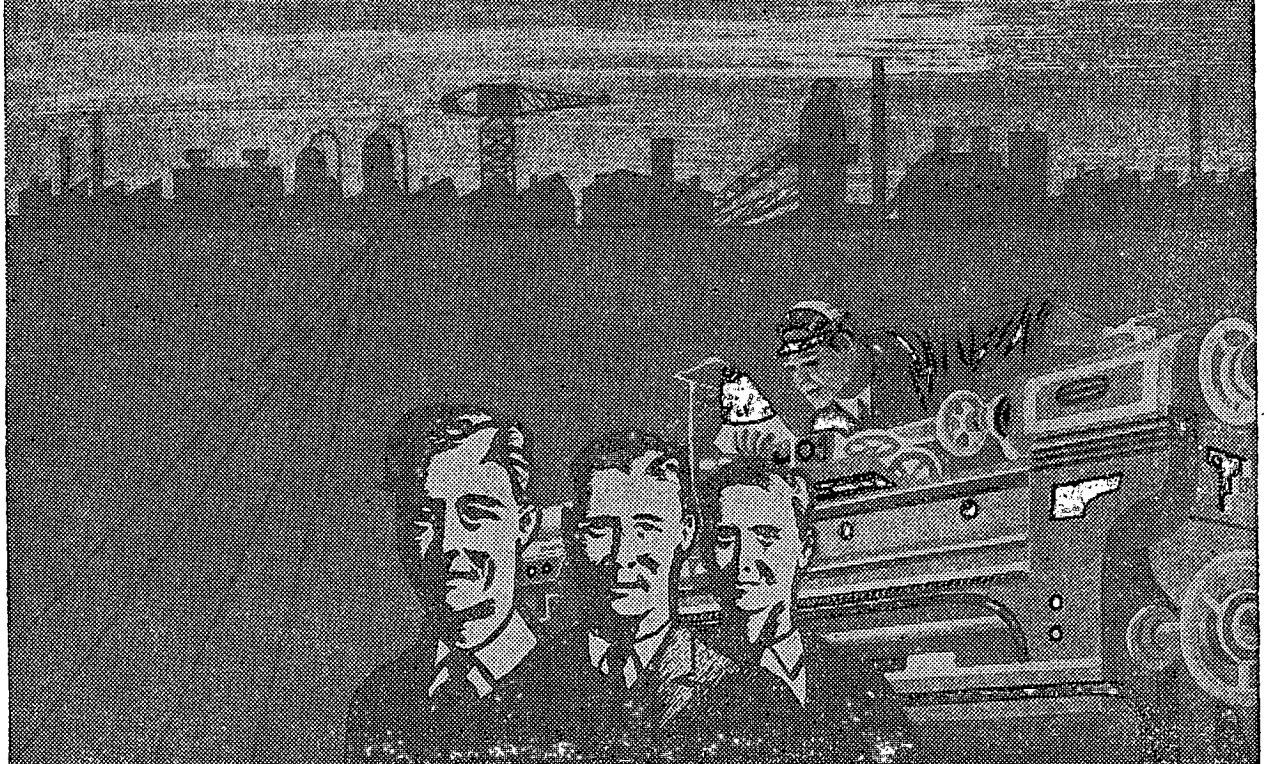
welke zal worden belast met statistische werkzaamheden en het verzamelen van gegevens t.b.v. het bedrijfseconomisch onderzoek.

Vereist worden middelbare schoolopleiding, grondige kennis van boekhouden en moderne administratiemethoden, belangstelling voor economische vraagstukken.

De benoeming zal geschieden in de rang van commies A, wedde per maand f 586,08 — f 711,74, te verhogen met de huurcompensatie en de per 1 januari 1963 in te voeren salarisverhoging.

Sollicitaties binnen 14 dagen na verschijnen van dit blad te richten aan de econoom der gemeente Velsen, Plein 1945, no. 36, IJmuiden.

FRIESLAND

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

Een uniek perspectief biedt Friesland voor industriële initiatieven. Ten behoeve van de industriële vestiging wordt gezorgd voor voldoende technisch onderwijs. Een goed-geschoolde arbeidsreserve staat voor u klaar!

Waar elders hebt u een zo ruime keuze van terrei-

nen, - waar vindt u zo'n arbeidsreserve en zoveel ruimte -, gecombineerd met voortreffelijke nationale en internationale verbindingen te land en te water? *Friesland biedt alle voordelen van een jong industrialisatiegebied. De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland.*

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wollega.

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese-Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

thans in 3 modellen:

*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overal paraat is.*

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

Speciaal voor onder-
broken opname tot 5 uur

Hifi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

ROTTERDAM, Goudsesingel 108, tel. (010) 12 01 96 - AMSTERDAM, Keizersgracht 480, tel. (020) 33 89 8 - HENGELO, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 85 85